

**ABDULLA
ŞAHBƏNDƏ**

**SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ**

Bakı – 2011

TürkSOY kitabxanası seriyası: 14

**AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur**

Tərtib edən,
Türkməncədən uyğunlaşdırınan
və ön sözün müəllifi:
Prof. Dr. Ramiz ƏSKƏR

Redaktor:
AMEA-nın müxbir üzvü,
Prof. Dr. Tofiq HACIYEV

Məsləhətçi:
Prof. Dr. Annaqurban AŞIROV

Abdulla Şahbəndə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, MBM, 2011, 104
s.

Kitabda XVIII əsr türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Şahbəndənin şeirlərindən nümunələr, "Şah Bəhram", "Gül və Bülbül" dastanları verilmişdir. Əndəlibin və Azadinin layiqli davamçısı olan Şahbəndənin yaradıcılığı Məxdimqulu, Şeydayi, Məğrubi, Qayıbi, Talibi, Zəlili, Molla Nəfəs, Kəmino, Katibi, Möhtaci kimi tanınmış sənətkarların yaradıcılığına müsbət təsir göstərmişdir. O, türkmən ədəbiyyatında müəmmə ustası kimi də şöhrət tapmışdır. Kitab mütəxəssislər, ədəbiyyatsevərlər və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutılmışdır.

ISBN: 978-9952-29-041-7
© MBM
© Ramiz Əskər

BÖYÜK TÜRKMƏN ŞAIRİ ABDULLA ŞAHBƏNDƏ (1720 – 1800)

Klassik türkmən ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Şahbəndə 1720-ci ildə Vas şəhərində anadan olmuşdur. Türkmenlərin yomut boyunun qoçaq tayfasına nənsub olan şairin ömrü Vasda və Kohnə Ürgəncdə, Qafqazda və İranda (Ətrək, Gürgan və İsfahanda) keçmişdir. Atasının adı Məmi, anasının adı Dövlətbikə, sevgilisinin (arvadının) adı Mənlidir. Özünün əsl adının Əbdünnəzər olduğu söylənir. Şairin Seyidnəzər, Dövlətnəzər, Məmmədnəzər və Annamənli adlı dörd oğlu olmuşdur. Şahbəndənin nəslindən olanlar hazırda Türkmenistanın Daşoguz vilayətinin Kohnə Ürgənc və Taxta mahalında, bir qolu isə Türkmənsəhrada (İran) yaşayırlar. Şair 1800-cü ildə vəfat etmiş və Daşoguzda Aşıq Aydının kumbəzi yanında dəfn olunmuşdur.

Əldə olan məlumata görə, Şahbəndə yaxşı təhsil almış, Xivədəki məşhur Şirqazi mədrəsəsində oxumuş, dövrünün ən bilgə adamlarından biri olmuşdur. Şeirləri, xüsusiylə müəmmaları onun Şərq ədəbiyyatı, ilahiyyat, mifologiya, tarix, coğrafiya, astronomiya, təbabət sahələrində dərin bilik sahibi olduğunu göstərir.

Şahbəndənin gerçek həyatı başdan-başa əfsanə dumanına bürünmüştür. Onun adı haqqında da xüsusi rəvayət var. Deyilənə görə, ən yaxın dostu savaşda əsir düşür və Şahbəndə onu axtarmağa çıxır. Gəlib görür ki, dostu bir şahın əlində əsirdir. Öz-özünə belə deyir: „Dostumla mənim aramda heç bir fərq yoxdur. Əslində, mən də şahın bir bəndəsi və əsiriyməm”. Bundan sonra onun adı Şahbəndə olaraq söylənir.

Abdulla Şahbəndə Məmmədvəli Kəminə və Murad Talibi ilə (rəvayətə görə, həm də Məxdumqulu Fəraqı ilə) yaxın dost olmuşdur. Xalq arasında onların dostluğu haqqında maraqlı rəvayətlər dolasıdır.

Şahbəndənin yaradıcılığı geniş və çoxşaxəlidir. Onun mövzularının əksəriyyəti real həyat hadisələrindən götürülmüşdür. Bəzi şeirləri avtobioqrafik səciyyə daşıyır. Şeirlərdə didaktik motivlər güclüdür. O, insanları daim yaxşılıq etməyə, xeyirxahlıqə səsləmiş, xüsusilə gənclərə mərdlik, şücaət, ədalət duyğuları aşılamağa çalışmışdır. Şairin dini mövzuda yazdığı şeirlərdə həzrəti peyğəmbərin həyatı və islam dininin gözəllikləri ustalıqla və səmimiyyətlə vəsf edilmişdir.

Abdulla Şahbəndənin poetik irsinin böyük hissəsi itib-batmış, çox az bir qismi gəlib bizə çatmışdır. Onun bəzi şeirləri başqa şairlərin adına çıxılmış, dini məzmunlu şeirləri isə sovet dövründə ümimiyyətlə ortaya çıxarılmamışdır. Bununla birlikdə, şairin yaradıcılığı türkmən ədəbiyyatında çox mühüm bir mərhələ təşkil edir. O, sələfləri Nurməhəmməd Əndəlibdən və Dövlətməmməd Azadidən təsirləndiyi kimi, özündən sonra gələn xələflərinə, o cümlədən Məxdumquluya, Zəliliyə, Molla Nəfəsə, Katibiyyə, Aşıqiyə və başqa şairlərə qüvvətli təsir göstərmiş, onlara nümunə olmuşdur.

Şahbəndə təmiz türkçə yazmağa xüsusi diqqət yetirmiş, mürekkeb ərəb-fars tərkiblərindən imkan daxilində qəçmiş, dilin saflığı uğrunda mübarizə aparmışdır. Şair "Nə bilsin" adlı şeirində türkmən şairlərini ana dilini sevməyə, yad və doğma sözləri bir-birindən ayırmaga çağırmışdır:

Türkçədən xəbərsiz neçə mollalar,
Ərəb dilin, divan xəttin nə bilsin,
Əlifdən şərməndə quru səllələr,
Hər sözün doğmasın, yadin nə bilsin.

Şairin yaradıcılığında müəmma janrı xüsusi yer tutur. Dini və dünyəvi elmlər üzrə dərin bilik, böyük yaddaş və müşahidə, eyni zamanda çevik zəka tələb edən bu janrda bir sıra mürəkkəb əsərlər yaranan Şahbəndə özündən sonrakı şairlərə güclü təsir göstərmişdir. Onun „Qırx”, „Beş”, „Nədir”, „Hansıdır–budur” rədifli müəmmaları olduqca çətin və ağırdır. Deyilənə görə, onların çoxu bugünə qədər açılmamışdır. Sevindirici haldır ki, Abdulla Şahbəndə bəzi müəmmaların cavabını özü açmışdır. Məsələn, bu şəkildə:

Ol nə quş, yetmiş başı, qırx tən, iki yüzdür ayaq,
İki türfə qanadı – biri qaradır, biri ağ,

Ol nə səyyad qəsd edib, kim yolunda qurmuş duzaq,
Fəhm edib, ustad isən, əbcəd hesabı birlə bax,
Ver xəbər indi görüm, ol quşa aşyan hansıdır?

Ömür – quş, yetmiş başı, qırx tən, iki yüzdür ayaq,
Gecə-gündüz qanadı – biri qaradır, biri ağ,
Bu əcəl səyyad olur, kim yolunda qurmuş duzaq,
Çün ömür üç hərf, əbcəddən etsəm iftiraq,
Bizi ustad bilsən, indi bu cəsəd aşyan olur.

Üstəlik, şairin müəmmalarında suallar bir bəddə formulə edilmiş, bəzən hər sətirdə bir müəmma müşahidə olunur. Məsələn:

Xəbər vergil, Bəkir xocam,
O nə anddir, vallahi qırx?
Doqquz oğlan bir beşikdə,
Anası dörd, Allahı qırx?

Nə ölüdür, yaşı doqquz,
Nə mizandır, başı doqquz,
Nə tirəndaz, daşı doqquz,
Nə ejdəha, kəlləsi qırx?

5

Ehtimal ki, bu sualların hər biri bir miflə, dini olayla və ya dinî kitablardakı hadisərlərə bağlıdır. Yaxud bu iki bəndə baxaq:

Xəbər vergil, Haşim xocam,
Nə çölistandır, dağı beş?
Ağzında qırx min qırx dişi,
Nə ilandır, ayağı beş?

Nə qumasdır, xərci səksən,
Nə tüccardır, borcu səksən,
Nə qaladır, bürcü səksən,
Bağbanı yetmiş, bağı beş?

Şahbəndənin digər müəmmalarından daha çətin nümunələr göstərmək mümkündür. Şübhəsiz ki, bunlar bizim aşıqların, aşiq sənəti həvəskarlarının diqqətini cəlb edəcək.

Abdulla Şahbəndə lirik-fəlsəfi şeirlərlə yanaşı həm də bir neçə dastan müəllifidir. Onun „Şah Bəhram”, „Gül-Bülbül”, „Xocam-verdixan” adlı dastanları var. Bunlardan „Şah Bəhram” hind mifolo-

giyasının savaş, ovçuluq və zəfər tanrısi Varaxra, yaxud Viret-rana ilə bağlıdır. Bu surət sonralar İran mifologiyasına keçərək Bəhram kimi sabitləşmişdir. Mifik obraz olaraq Bəhram Mars (Mərrix) kimi savaş simvolizə edir. Sasanilərin on dördüncü şahı olan, ədəbiyyatda qulan (gur, çöl eşşəyi) ovlayan Bəhram Gur kimi məşhurlaşmışdır. Nizami Gəncəvi „Yeddi gözəl” əsərində, Əmir Xosrov Dəhləvi isə „Həşt behişt” poemasında onun surətini yaratmışlar. Şahbəndə də onların təsiri altında bu mövzuya müraciət etmişdir. Lakin „Şah Bəhram” dastanının süjeti xeyli fərqli və orijinaldır.

Dastan Bəhramın şikara çıxmazı və orada bir qulanı tutması və minməsi ilə başlayır. Bu, əslində qulan cildinə girmiş Dev Səfid (qara dev) imiş. O, hamının gözləri qarşısında göyə uçaraq Bəhramı Qaf dağındaki qalasına gətitir, şah burada eyş-işrətə qurşanır, hətta bir zamanlar şah olduğunu da unundur. Vəziri Bəhramın yerinə şah seçirlər.

Qardaşının toyuna gedən dev darixmaması üçün ikinci bağın açarını da şaha verir. Bəhram bu bağda Balahüsն adlı bir pəri qızını görüb onu sevir. Dev də bu qızı sevirmiş, hətta həmin gözəl bağı da onun xatırınə saldıribmiş. Nəhayət, pəri qızının məsləhəti ilə Bəhram Dev Səfidi cinlərin və devlərin peyğəmbəri Süleymana and içdirir və Balahüsնü sevdiyini söyləyir. Bundan sonra dev Balahüsնü ona bağışlayır.

Bəhram beş il sonra sövdəgər qılığında öz vilayətinə qayıdır. Öyrənir ki, vəzir onun hərəmxanasını ələ keçirmiştir. Təsadüfən vəzir Balahüsնü də görür, onu zorla almaq istəyir. Bu zaman Bəhram devi köməyə çağıraraq vəziri məhv edir, yenidən şah olur.

Burada dastanın ən mifik və maraqlı hissəsi başlayır. Balahüsն inciyərək öz vətəninə, Şəhrisəbz şəhərinə qayıdır. Bəhram onu tapmaq üçün devlərə müraciət edir. Dev Səfid və onun üç qardaşı əmrlərindəki bütün devləri səfərbər etsələr də, Şəhrisəbz şəhərinin yerini tapa bilmirlər. Ancaq devlər ona Süleyman peyğəmbərin möcüzəvi məziyyətə malik küllahını (onu başına qoyan adam başqalarının gözünə görünmür), əsasını (onun köməyi ilə bütün bağlı qapıları açmaq olur) və çarığını (onu geyən nə qədər yol getsə də, yorulmur) hədiyyə edirlər. Axırda bir dev Şəhrisəbzin yerini öyrənir və devlər Bəhramı ora qədər gətirirlər. Bəhram Süleyman peyğəmbərin

əşyalarının vasitəsilə Balahüsնü tapır, atasından icazə alaraq onu öz vilayətinə gətirir.

Dastanın şeirləri isə müstəsna dərəcədə gözəldir. Şair öz əsəri ni qoşma, gəraylı, müxəmməs və qəzəllərlə bəzəmişdir. Xüsusilə gəraylı janrında yazılmış şeirləri çox axıcı, situativ məzmunlu, dolğun və lirikdir. Gəraylilar əsasən yeddi, deyişmələr on iki-on dörd bənddir. Şeirlərin qafiyələri Şahbəndənin yüksək istedadından və parlaq sənətkarlığından xəbər verir. Bəhramın tərifinə həsr olunan və onun xarakterini tam açan bu şeir dediklərimizə gözəl bir nümunədir:

Bir xuda dilində idi
Gecə-gündüz, sübhü şamı.
Yeddi iqlim, İran, Turan
Hökmündə idi tamamı.

Camalı misli-afitab,
Görənlərin bağıri kabab,
Sağ əlində badeyi-nab,
Sol əlində dolu camı.

Qulluq edər aləm, cahan,
Özü adil, hökmü rəvan.
Ali himmət, müşkül açan,
Sözləsə şirin kəlamı.

İran ölkəsini sarıb,
Aldı ləşkərin sindirib,
Aləm, cahan baş endirib,
Əflatun verdi salamı.

Dad etsəydi bir biçarə,
Eylərdi dərdinə çarə,
Çıxbı hər gündə şikarə,
Qurardı çöl yerdə damı.

Yoxdu onun ciyərbəndi,
Qırx hərəmdən bir fərzəndi,

Könül ərki, can peyvəndi,
Oğul adlı bir qulamı.

Şahbəndə der aləm şasın,
Geyibdir zərrin libasın,
Fars şəhrinin padişasın –
Tərif etdi Şah Bəhramı.

Yaxud başqa şeirin bəndlərindəki (ilk bənddə ikinci və dördüncü, digər bəndlərdəki dördüncü) qafiyələrə baxaq:

Xoş gəlib sən çağımıza / Qədəm basdırın bağımıza/ Qoşul ürək
yağımıza / Solumuza, sağımıza / Gəlib düzdün ağımıza (torumuza) /
Düyün vurma dağımıza / Bağda sünbüл tağımıza.

Yei gəlmışkən, qafiyə məsəlesi Abdulla Şahbəndənin şeirləri
 üçün ümumən problem deyl; istər bu, dörd misralı 7 bəndlilik şeirlər-
 də olsun, istər beş misralı 10 bəndlilik şeirlərində olsun, istərsə də on
 iki misralı 6 bənlilik şeirlərində olsun, şairin nəfəsinin daralması, qaf-
 iyə xatırınə məzmuna xələl gəlməsi, süniliyə gedilməsi heç vaxt
 müşahidə olunmur. Məsələn, şairin „Gözəlim“ şeirində bunu açıq
 aşkar görürük.

Pərilərin sultani, gəlsənə, xan gözəlim,
 Aldın səbrü qərarım, arami-can, gözəlim,
 Tuti kimi süxənvər, şirin zəban, gözəlim,
 Kirpiklərin xəncərdir, qaşı kaman, gözəlim,
 Ləblərin şəhdi-şəkər, püstə dəhan, gözəlim,
 Qoynun içində bitmiş bağı bostan, gözəlim,
 Eşqində divanəyəm, dəli, heyran, gözəlim,
 Açılibsan qönçə gül, tər gülüstan, gözəlim,
 Hicrində çıxdı canım, insaf, aman, gözəlim,
 Həsrətindən olubdur bağımız qan, gözəlim,
 Sallanışın yaxıbdır bəlli məstan, gözəlim,
 Sənsiz mənə gərəkməz aydın cahan, gözəlim.

Ümidvaram ki, oxular bu mükəmməl qafiyəli gözəl şeirlə-
 rin dadına özləri onsuz da varacaqlar.

Şahbəndənin „Gül-Bülbül“ adlı dastanı da çox maraqlıdır. Bu
 mövzuda ondan əvvəl də əsərlər yazılmışdır. 1456-cı ildə Bədiəddin
 Mənuçöhr ət-Təbrizi, daha sonra özbək şairlərindən Səlahi „Gül-

Bülbül”, Lütfi isə „Gül və Novruz” adlı əsər yazmışlar. Şahbəndə öz dastanına başqa bir ruh vermiş, onun sujetini öz istəyinə və poetik məramına görə dəyişdirmişdir. Şair dastanın sonunda onun yazılmış tarixi haqqında (hicri təqvimlə 1214, miladi təqvimlə 1799/1800-cü il) məlumat verərək yazmışdır:

Min iki yüz on dörd oldu tarixdə,
Bicin (meymun) ili yazdım qıssəni, bəylər.

„Gül-Bülbül” dastanı ilə „Şah Bəhram” dastanı arasında süjet və surətlər baxımından bənzərliklər çoxdur. Hər iki dastanda əsas qəhrəmanlar pəri qızlarına vurulurlar. Hər iki əsərdə devlər və pərilər mühüm rol oynayırlar. Burada ədəbiyyatın daimi mövzusu olan məhəbbət insan – pəri müstəvisinə keçirilmişdir. Şair ədəbi düşünəcəsinə görə, əsər bu şəkildə daha romantik, daha sehrli olur, daha həyəcanlı səhnələr yaratmaq mümkün olur. „Gül-Bülbül” dastanında əlavə olaraq yuxuda buta vermə məsəlesi, dərviş, xoca və həzrəti-Əli tərəfindən aşıqlarə yol göstərmə kimi motivlər də güclüdür.

„Gül-Bülbül” dastanında bəzi real və mifik şəhərlərin adı çəkilir. Burada İstanbul xüsusi olaraq vəsf edilir.

Bu dastanın şeirləri də oxucunu valeh edir. Biz „Gül-Bülbül”⁹ dastanının hədsiz dərəcədə uzun olduğunu nəzərə alaraq bütün epi-zodları əhatə etmək şətilə onun qısa məzmununu verdik.

Şairin „Xocamverdixan” dastanı da orijinal və maraqlı əsərdir. Lakin bu dastan əlimizdə olmadığı üçün onu kitaba daxil edə bilmədik.

Bunlardan başqa, mənbələrdə verilən məlumata görə, Şahbəndənin gəzib-gördüyü yerlərdən bəhs etdiyi „Səyahətnamə” adlı bir əsəri də olmuşdur, lakin bu əsər indiyədək aşkar edilməmişdir.

Abdulla Şahbəndənin şeirləri və dastanlarının yüzdən artıq əlyazması hazırda Türkmenistan Elmlər Akademiyasının Milli Əlyazmalar İnstytutunda saxlanır. Şairin əsərləri dəfələrlə nəşr edilmiş, haqqında elmi-tədqiqat işləri yazılmışdır.

Abdulla Şahbəndənin əsərləri Azərbaycanda çox da bilinmir. Ölkəmizdə əvvəllər bizim və başqa müəlliflərin tərtib etdikləri antologiyalarda onun cəmi bir neçə şeiri çap olunmuşdur. Şairin yaradıcılığı Bakı Dövlət Universitetinin tükr xalqları ədəbiyyatı kafedrasında və bəzi ali məktəblərin filologiya fakültələrində tədris olunur.

Biz bu kitabı da TürkSOY kitabxanası seriyasından oxuculara təqdim edirik. Dərin inamımıza görə, bu təşkilat artıq bütün türk dünyasında kifayət qədər populyardır. Onun təşkilatçılığı ilə keçirilən tədbirlər, düzənlədiyi simpozium və konfranslar, festivallar, tamaşalar, nəşr etdiyi kitablar dünya türklərinin mədəni birliyinə xidmət edir. TürkSOY-u dəstəkləmək, onun vacib və önəmli missiyasının gerçəkləşməsinə kömək etmək hər bir türk ziyalisinin müqəddəs vəzifəsidir.

Bu kitabı heç bir qonorar və məvacib almadan, mənfəət güdmədən, öz təşəbbüsümlə təmənnasız olaraq türkməncədən uyğunlaşdırırmam, tərtib etməm və ön söz yazaraq öz vəsaitim hesabına nəşr etdirməm bu borc və vəzifə duyğusunun əsəridir. Kitabın redaktoru, Bakı Dövlət Universiteti türkologiya katedrasının müdürü, Azərbaycanda türkologiyanın və türkçülüyün bayraqdaşı, AMEA-nın müxbir üzvü, Türk Dil Qurumunun fəxri üzvü Prof. Dr. Tofiq Hacıyev dəmənə həmişə məsələyə bu prizmadan baxmayı tövsiyə edir.

Əməyi keçən hər kəsə sonsuz təşəkkürlə,

**Ramiz ƏSKƏR.
Bakı, 14 avqust 2011-ci il.**

MƏNLİ

Qaşına çəkibsən sürmə
Bugün, sevər yarım Mənli.
Al yanaqda burma-burma
Siyah zülfün tarım, Mənli.

Gözə gəlməz dünya malı,
Pərişandır aşiq həli.
Xəzan vurdu sən gedəli,
Soldu bağçam-barım, Mənli.

Sənsən mənim Bəlx-Ürgəncim,
Səndən özgə yox güvəncim.
Qoynun içrə gizli gəncim –
Qızıl alma, narım, Mənli.

Seyrə çıxdın zülfün töküb,
Ağ üzünə örpək çəkib,
Şahbəndənin halın sorub,
Gəl, ey vəfadaram, Mənli.

QIRX

Xəbər vergil, Bəkir xocam,
O nə anddır, vallahi qırx?
Doqquz oğlan bir beşkdə,
Anası dörd, Allahı qırx?

Önü yürür, izi yetməz,
Yerdə-göydə məskən tutmaz,
O nə quşdur ölməz-itməz,
Ayağı dörd, kəlləsi qırx?

Nə mizan olar, nə yerdə,
Nə şəfadır yüz min dərdə,
Yeddi kiriş, yetmiş pərdə,
Sazı birdir, zilləsi¹ qırx?

Nə dəryadır, girdabı dörd,
O nə bağdır, ərbabı dörd,
Atı doxsan, əsbabı dörd,
Donu doxsan, hülləsi² qırx?

Nə ölkədir, eli beşdir,
Yağar yağmur, seli beşdir,
Nə tüfəngdir, nili³ beşdir,
Çaxmağı bir, mərmisi qırx?

Nə ölüdür, yaşı doqquz,
Nə mizandır, başı doqquz,

---

¹ Zillə – (burada) zil (bəmin zili).

² Hüllə – paltar.

³ Nil – lülə.

Nə tirəndaz, daşı doqquz,
Nə əjdəha, kəlləsi qırx?

Nə qaladır, bürcü doxsan,
Nə bəzirgan, borcu doxsan,
Nə qumasdır, xərci doxsan,
Dağı on dörd, qallası¹ qırx.

O nə oddur, tütünü yüz,
O nə sözdür, ütünu² yüz,
Nə məsciddir, sütunu yüz,
Oğlani üç, mollası qırx?

Sınsa çoxdur, daşsa azdır,
O nə söhbət, o nə sazdır,
O nə novruz, o nə yazdır,
Qışı doxsan, çilləsi qırx?

Aşma, xocam, bu bir pillə,
Bu sözümдə yoxdur hiylə,
Tapa bilməz neçə molla,
Məğər olsa silləsi³ qırx.

Şahbəndə söylər hər sözdən,
Tut hesabın yüzdən, yüzdən,
Dörd çeşmə axar bir gözdən,
Bəndi beş yüz, daması qırx.

¹ Qalla – taxıl.

² Ütün – xəcalət, utanma.

³ Sillə – çalma, sariq, əmmamə.

BEŞ

Xəbər vergil, Haşım xocam,
Nə çölistandır, dağı beş?
Ağzında qırx min qırx dişi,
Nə ilandır, ayağı beş?

Sinəmdə eşqin dağı var,
Dilsiz-ağızsız yağı var,
Üç yüz altmış ayağı var,
Hər ayağın barmağı beş.

Nə qumaşdır, xərci səksən,
Nə tüccardır, borcu səksən,
Nə qaladır, bürcü səksən,
Bağbanı yetmiş, bağı beş?

Qaranlıq dünyada aləm,
İyirmi beş at bir öydə cəm,
Hər atda iyirmi beş adam,
Hər birinin yarağı beş?

Şahbəndə deyər, nə filan,
Nə gün yazılmış, nə divan,
Səhər vaxtı doğan keyvan,
Qarası qırx min, ağı beş.

NƏDİR

Xəbər vergil, nə məxluqdur, üç dilli,
Hər dilin şərh eylə, bəyanı nədir?
İkisi mənalı, biri bikamal,
Birinə bənd olmuş, zamanı nədir?

Bir dilində yüzdə birdə hesab var,
Bir dilində yüzdə səksən cavab var,
İki yüzdə səkkiz dənə hicab var,
Doqquz xəbər, üç and, zəbanı nədir?

Birini üçə böl, üç-dörd baş olar,
Birin iki bölsən, neçə baş olar?
Üçdə üç, dörddə dörd, beşdə beş olar,
Üç yerdə salınan dükanı nədir?

Nə məxluqdur, dildə çoxdur qovğası,
İki ayaqlıdır, yetmiş kəlləsi,
Dişi iyirmi doqquz, yüz on pilləsi,
Fəhm eylə, qurulmuş mızanı nədir?

Fəhmin olsa, tut sən gündüz gecədən,
Neçə yumurta çıxar tək bir cücedən,
Sən bilməzsən, soruş Bəkir xocadan,
Ölkəsi, məskəni, məkanı nədir?

Bunların şanında otuz bir yağı,
Yetmiş baş, qırx bir tən, otuz ayağı,
Başın tutub, taxıb qıçına bağı,
Dörd qılıncla salan nişanı nədir?

O nə quşdur, onda nə tən var, nə can,
Çərx vurar, çevrilər misali-asiman,
Yumurtlayer toyuq kimi hər zaman,
Xoruz tək banlayar, fəğanı nədir?

Ayağı məğribdə, başı məşriqdə,
Çəpər tək tikilmiş, nə sirdir haqda,
Məşq edibdir hansı kitab-varaqda,
Fəhm eylə, katibi, yazanı nədir?

Məna sor, məna al, can ilə təndən,
Doğru söz çıxarmı əyri bədəndən?
Utanma, şairim, soruşum səndən,
Bildinmi başında qovğanı, nədir?

Nə ümmandır, daşdı, coşdu, səngidi,
Bu yolda bağlamış Şahbəndə bəndi,
Əkdi, biçdi, çəkdi, durma sən indi,
Gəlibşən dərməyə, başağı nədir?

BİLİNMEZ

Arif olsan, səndən xəbər alım mən,
Nə millətdir, hardalığı bilinməz?
Xəbər ver, soruşum, gənci-xəzinə,
Fəqirdəmi, baydalığı¹ bilinməz.

Nə kirişdir, bənd olubdur kamana,
Hansı gün qopacaq axır-zamana?
Nə səbəbdən qərq olubdur ümmaña,
Kənardamı, saydalığı² bilinməz.

Nə gövhər, nə yerdə yatar kəmbaha,
Necə isbat etmiş sureyi-Taha,
Qarkı³, çoban, quzu, bülbül, əjdəha,
Beşinin bir öydəliyi bilinməz.

O nə quşdur, qonduğu yer gümüşlü,
Altı min qanadlı, əlli min başlı,
Atası qırxında, oğlu yüz yaşılı,
Yasdalığı, toydalığı bilinməz.

O nədir ki, dörd yanında üzü var,
O nədir ki, sinəsində gözü var,
Nə kələmdir, üç yüz altmış sözü var,
Yerdə, göydə, aydalığı bilinməz.

O nədir ki, önü var da, ardi yox,
O nədir ki, qonar-köçər, yurdu yox,
Hesab edib görsəm, yenə dördü yox,
Nə məkanda, caydalığı bilinməz.

¹ Baydalığı – bayda, varlıda olması.

² Saydalığı – dayaz yerdə olması.

³ Qarkı – kərgədan.

Şahbəndə der: üç min üç yüzü dursun,
Dörd min dörd yüz qırx dörd səfasın sürsün,
Hər kim ustad isə, cavabin versin,
Dörd dalın bir zedəliyi¹ bilinməz.

18

¹ Dörd de-nin bir ze-də olduğu.

HANSIDIR – BUDUR

Ver xəbər, arif olsan, sirri-pünhan hansıdır?
On iki darvazalı ol şəhri-əbdan¹ hansıdır?
Tut hesab həftadi-həft, bürci-gərdan hansıdır?
Üç yüz altmış cuyi-abı², iki ruhdan hansıdır?
Ver xəbər, ustad isən, ol şəhrə sultan hansıdır?

Feyzi-haqdır, söhbət içrə ol sirri-pünhan olur,
On iki darvazalı şəhri-bədən insan olur,
Bürcü yetmiş yeddi peydir, şəhər bəndi an olur,
Üç yüz altmış damar həblül-vəridə³ qan olur,
İşbu şəhər içrə bilin kim, könül sultan olur.

İki yüz ol qırx səkkiz həm köyi-büzürg⁴ qıl bəyan,
Pənc sədü bistü həşt⁵ xana, beş yüz iyirmi beş dükən,
İki vəzir çox qulama buyurur kari-gəran⁶,
Mənası çoxdur, hesab et, tez dolandırgil zəban,
Qazısı nədir, hökmü nə, adil fərman hansıdır?

İki yüz ol qırx səkkizdir üstüxan⁷, etsəm bəyan,
Beş yüz iyirmi səkkiz öy bu əсли ərmış məkan,
Ol bədən peyvəndidir beş yüz iyirmi beş dükən,

.....
.....

19

¹ Əbdan – bədənlər.

² Cuyi-ab – su yolu, arx.

³ Həblül-vərid – qan damarı.

⁴ Köyi-büzürg – böyük kənd.

⁵ Pənc sədü bistü həşt – beş yaz iyirmi səkkiz.

⁶ Kari-gəran – iş görənlər, işçilər.

⁷ Üstüxan – sümük.

Ol nə quş, yetmiş başı, qırx tən, iki yüzdür ayaq,
 İki türfə qanadı – biri qaradır, biri ağ,
 Ol nə səyyad qəsd edib, kim yolunda qurmuş duzaq¹,
 Fəhm edib, ustad isən, əbcəd hesabı birlə bax,
 Ver xəbər indi görüm, ol quşa aşyan hansıdır?

Ömür – quş, yetmiş başı, qırx tən, iki yüzdür ayaq,
 Gecə-gündüz qanadı – biri qaradır, biri ağ,
 Bu əcəl səyyad olur, kim yolunda qurmuş duzaq,
 Cün ömür üç hərf, əbcəddən etsəm iftiraq,
 Bizi ustad bilsən, indi bu cəsəd aşyan olur.

Arif olsan, ver xəbər, xar nədir, xunxar nədir?
 Qafıl ol kim könlü xəstə, dərdi-biazar nədir?
 Bilmənəm ağıl neyçin, dəhr içrə ol bidar nədir?
 Sirri-pünhanına dolmuş, aləmə aşkar nədir?
 Ol nə başdır, həm yenə baş içrə pünhan hansıdır?

Aşıqi-məşuq durur kim, xar budur, xunxar budur,
 Qafıl adam, könlü xəstə, dərdi-biazar budur,
 Dünyadan ağıl qaçar, eşqli könül bidar budur,
 Ol xuda pünhan gözünə, aləmə aşkar budur,
 Ol cahan dostu riza, xəşmi-qədər pünhan olur.

Dəhr ara Şahbəndeyi-biçarə eyləyər sual,
 Ol nə zülmətdir ki, rövşənliyə dönəmək müxal²,
 Müfti-biəməl nədir, qəm dəştində fasid xəyal,
 Dürri-gövhər kani kimdir, binəva, biintiqal,
 Ol nə gənc, xərc etsən artar, etməsən nöqsan olur?

Dəşət ara verdi cavab şol yerdə ol miskin həlal,
 Qocalıq bir zülmətdir, rövşənliyə dönəmək müxal,
 Müfti-biəməl riyadır, ücb³ olar fasid⁴ xəyal,
 Binəva ələmlər imiş, binəva, biintiqal,
 Elm – gənc, xərc etsən artar, etməsən nöqsan olur.

¹ Duzaq – tələ.

² Müxal – mümkün olmayan.

³ Ücb – ücubə, mənfur.

⁴ Fasid – fəsad verən.

GÖZƏLİM

Pərilərin sultani, gəlsənə, xan gözəlim,
Aldın səbrü qərarım, arami-can, gözəlim,
Tuti kimi süxənvər, şirin zəban, gözəlim,
Kirpiklərin xəncərdir, qaşı kaman, gözəlim,
Ləblərin şəhdi-şəkər, püstə dəhan, gözəlim,
Qoynun içində bitmiş bağı bostan, gözəlim,
Eşqində divanəyəm, dəli, heyran, gözəlim,
Açılıbsan qönçə gül, tər gülüstan, gözəlim,
Hicrində çıxdı canım, insaf, aman, gözəlim,
Həsrətindən olubdur bağımız qan, gözəlim,
Sallanışın yaxıbdır bəlli məstan, gözəlim,
Sənsiz mənə gərəkməz aydın cahan, gözəlim.

21

Seyrə çıxsan, niqarım, bəzənib yaşıl-alı,
Hər sözün min tüməndir, baxışın xun bahalı,
Şirin ilə ol Fərhad çəkdi onca vəbalı,
„Leyli” deyib ol Məcnun oldu divanə, dəli,
Vərqa aşiq „Gülşah” deb ötdü cövri-cəfali,
Zöhrə, Tahir sarılıb çıxdı sərvi-nihalı,
Arzu ilə ol Qəmbər bir-birinə vəfali,
Yusif ilə Züleyxa keçdi zövqi-səfali,
Seyfılməlik alibdir sevib Məthalcəmalı,
Bizdən əvvəl qoyubdur yeddi aşiq bu yolu,
Yatsam gecələr düşüm, gündüz könlüm xəyalı,
Aləm görkü, güvəncim, sərvi-rəvan, gözəlim.

Gəl, ey qələm qaşlı yar, bağ seyrinə varalım,
Xidmətində payəndaz, qol bağlayıb duralım,
Təşnəyəm, ləblərindən bir busə ver, soralım,
Qoyma dağı-hicrində sinəm üzrə yaralı,

Mən səyyadam, ovlamam səndən özgə maralı,
Gəl, açılıb bir gülşən, şirin canı verəlim,
Ötər işbu gözəllik, beş gün söhbət quralım,
Açılıbsan qönçə-gül, tər bağçana girəlim,
Bağına bağban olub gönçə gülün dərəlim,
Haq müyəssər eyləsə, zövqi-səfa sürəlim,
Həsrətindən öldürdün, gəl bir zaman görəlim,
Yalançıda qalmasın canda ərman, gözəlim.

Altın-gümüş bəzənib, geyindiyin kətəndir,
Başdan-başa ətirsən, saçın müşki-fətəndir,
Bir neçə bivəfalar ömrü yelə satandır,
Gerçək aşiqlə məşuq bir iqrara yetəndir,
Hər kim haqqa dayansa, müşkil işi bitəndir,
Aşıq olub pərvanə, özün oda atandır,
Aşıqin incidentələr namurada yetəndir,
Kimlər baqi qalıbdır, dünyani kim tutandır,
Oyunçudur şum fələk, onca canı udandır,
Bəlxü Buxar, Bədəxşan, bəhan şəhri-Xotəndir,
Keçər gülün mövsümü, onca xublar ötəndir,
Dünya baqi verilməz, qalmaz dövran, gözəlim.

Sadağan olum, canan, zülmün bilirəm rahət,
Hər necə kövr eyləsən, olsun canıma afət,
Qurbanam göz-qasına, pəh, nə qəddü, nə qamət,
Yesiri-zarin oldum, qalmadı səbrü taqət,
Gözlərin cəllad məgər, qaşın canıma afət,
Şirin canım dışında pərvaz olsun əmanət,
Bir öpsəm al yanaqdən, tapsam şəhdi-nəzakət,
Odun çıxmaz içimdən, qopsa ruzi-qiyamət,
Şahbəndə der: gövhərim, qoynun dürri-səadət,
Alsa şirin ləbindən dərdli canım həlavət,
Altın-gümüş, qumasım sahibkiran gözəlim.

BƏLLİDİR

Dostlar, dörd gözəlin vəsfin söyləyim,
Bu dördü də məşhurluqda bəllidir,
Bəzənibdir bir-birinə təsibkeş,
Əsli söyünxanlı, ağır ellidir.

Birinin əyninin yaşıl-alı var,
Birinin belinin tirmə şalı var,
Birisinin ağ üzünün xalı var,
Biri bağrım dələn şirin dillidir.

Biri bənzər gölün quba qazına,
Biri bənzər fəsli-bahar, yazına,
Biri oxşar Sayad xanın özünə,
Biri püstə dəhan, biri ballıdır.

Biri vardır bağda belə gəzməyə,
Biri vardır suda belə üzəməyə,
Birinin şanına dastan düzəməyə,
Biri mürçə-miyan, incə bellidir.

Dörd gözəl görmüşəm, əlhəzər, aman,
Kirpikləri oxdur, qaşları kaman,
İkisi tər gəlin, biri növcavan,
Şahbəndə der: biri səri tellidir.

NƏ BİLSİN

Türkçədən xəbərsiz neçə mollalar,
Ərəb dilin, divan xəttin nə bilsin,
Əlifdən şərməndə quru səllələr,
Hər sözün doğmasın, yadın nə bilsin.

Əksən bar gətirməz ol quru söyüd,
Əbləhlər, nadanlar almaz heç öyüd,
Başıboş, biqeyrət, təsibsiz igid
Yaxşı məhbub qədrin, adın nə bilsin.

Sözün şirin olar baldan, şəkərdən,
Yaxşı öyüd alsan gövhər tökərdən,
Sahib xüruc şahlar doymaz nökərdən,
İnsanın yaxşısın, bədin nə bilsin.

Otururlar hər kim sərsə döşəklər,
Bağda durmaz izzət görsə eşşəklər,
Çöldə miyoldayıb gəzən pişiklər
..... nə bilsin.

Şahbəndə der: igid doğsa lənətli,
Vacibi bitirməz, qoyar minnətli,
Hərfin xarab edər, pozar ləzzəti,
Zirü zəbər, təşdid, mətn nə bilsin.

BİZAR OLDUM

Ağa-bəylər, eşit sözüm,
Mən dünyadan bizar oldum,
Yaş içində iki gözü,
Mən dünyadan bizar oldum.

Bir baxmadı göz yaşına,
Yar yiye dursun leşimə,
Nə işlər gəldi başıma,
Mən dünyadan bizar oldum.

Gözüm açıb, cəfa görüb,
Bir neçə vaxt işrət sürüb,
Dəli, həm divanə olub,
Mən dünyadan bizar oldum.

25

Xəlil olub gəzdim çöldə,
Qətrə yaş qalmadı gözdə,
Dura bilməm uzaq eldə,
Mən dünyadan bizar oldum.

Nələr gördüm bu cahanda,
Ərman qaldı şirin canda,
Şükr eylə ki, ey Şahbəndə,
Axır candan bizar oldum.

KAŞ Kİ BİZ

Əvvəla, bəylər, anadan olmayadıq kaş ki biz,
Olsaq ölüb bugünə qalmayadıq kaş ki biz.
Qalsaq ol yarın camalın görməyəydik kaş ki biz,
Görüb mehrin ürəyə salmayadıq kaş ki biz,
Gül üzüb bağında bağban olmayadıq kaş ki biz.

Əvvəldə o tar bizi taxt üzrə sultan eylədi,
Görkəzib hər dəm camalın, vəslin ərzan eylədi,
Aldı şirin dil ilə, ağlımı heyran eylədi,
Əvvəl verən vədəsin, gör, sonra yalan eylədi,
Ey ilahi, görməyəydik, yanmayadıq kaş ki biz.

Bəxtimin hərdəm çırağı gah yannmaqdə, gah keçib,
Pərvaz eylər dəli könlüm, gah uçmaqdə, gah köçüb,
Bə müddət oldum səfili, can ilə sərdən keçib,
Al yanaqlardan öpüb, ol incə bellərdən qucub,
Şəhdi-şəkər ləblərindən sormayaydıq kaş ki biz.

Eşqində, Şahbəndəyəm, fikri-fərasət qalmadı,
Gecələr dildə duam yox, zikri-taət qalmadı,
Neyləyim, biçarəyəm, səbri-taqət qalmadı,
Gözdə nur, təndə işrət, canda rahət qalnadı,
Can verib, bir busə ləbdən almayadıq kaş ki biz.

QALMADI

Adəm oğlu, burda qoymazlar səni,
Səndən əzəlkilər keçdi, qalmadı.
Min cilvə eyləyib ömrün gülşəni,
Hər güldə bir qöncə düşdü, qalmadı.

Kimlər ağlayadı, kimlər gülədi,
Ağlayanlar ölenləri bilədi,
Nə kasədir, nobat-nobat gələdi,
Hər kəs öz nobatin içdi, qalmadı.

Baylar, füqəralar, gədalar, şahlar,
Əcəb sahib xüruc gözəl paşalar,
Nə fərqi, qocalar, gənclər, uşaqlar,
Hamını qara yer qucdı, qalmadı.

Xumar, ala gözlü, qaşı qələmlər,
Cana odlar salan dərdü ələmlər,
Əl-ayağı tər xinalı sənəmlər,
Zinətindən bir-bir düşdü, qalmadı.

Şahbəndə, nizamla sən yol yarağın,
Ömrün rövşən olub yansa çırağın,
Bir köhnə rəbatdır gedəcək cayın,
Səndən əvvəl gələn keçdi, qalmadı.

“ŞAH BƏHRAM” DASTANI

Amma raviyani-əxbar, naqilani-asar və dastan şirin ləfz ilə rəvayət qılıqlar ki, Fars vilayətində bir padşah var idi. İki-gücü, peşəsi şakara çıxməq idi. Amma heç fərzəndi yox idi. Bir yaxşı gündə, yaxşı saatda doğulan ali-siyasət, nəzərkərdə bir igid idi. Hər kim onun camalını görsə, aşiqi-biqərar olardı. O, yer üzünün, külli-aləmin padşahi idi. Adı Şah Bəhrəm idi. Şahbəndə Şah Bəhrəmi vəsf edib beş kəlmə söz söylədi:

Bir xuda dilində idi¹
Gecə-gündüz, şübhü şamı.
Yeddi iqlim, İran, Turan
Hökmündə idi tamamı.

Camalı misli-afitab,
Görənlərin bağrı kabab,
Sağ əlində badeyi-nab,
Sol əlində dolu camı.

Qulluq edər aləm, cahan,
Özü adil, hökmü rəvan.
Ali himmət, müşkül açan,
Sözləsə şirin kəlamı.

İran ölkəsini sarıb,
Aldı ləşkərin sindirib,

¹ Dastanın başqa bir əlyazmasında bu bənd aşağıdakı şəkildədir:
Gəlin, bəylər, səhbət edək,
Kef ilə sürək əyyamı,
Gözəl şahın vəsfin edək,
Eşidin barça – tamamı.

Aləm, cahan baş endirib,
Əflatun verdi salamı.

Dad etsəydi bir biçarə,
Eylərdi dərdinə çarə,
Çıxıb hər gündə şikarə,
Qurardı çöl yerdə damı.

Yoxdu onun ciyərbəndi,
Qırx hərəmdən bir fərzəndi,
Könül ərki, can peyvəndi,
Oğul adlı bir qulamı.

Şahbəndə der aləm şasın,
Geyibdir zərrin libasın,
Fars şəhrinin padişasın¹ –
Tərif etdi Şah Bəhramı.

Əlqissə, günlərdən bir gün Şah Bəhram vilayətə car çəkdirdi²⁹ ki, yeddi dən yetmişə hamı şikara çıxsın. Bütün xalq şikara çıxdı. Şah Bəhram qoşuna və xalqa buyurdu ki, hamı dörd tərəfdən yüz ağaç yerin ovlarını qovlaşın, qıraqını qurşasın, araya alıb şahın qabağına gətirsin. Ondan sonra ov ovlamaqla məşğul oldu. Saysız-həsabsız heyvan ovladı. Birdən Şah Bəhramın gözü ağ-qızıl zolaqlı bir qulana düşdü. Şah Bəhram:

- Bu qulan kimin üstündən sıçrayıb qaçsa, vay onun halına! deyib car çəkdirdi. Ondan sonra özü atdan düşdü, piyada olub əlin-də kəmənd qulana doğru getdi. Qulan da Şah Bəhrama tərəf gəldi. Şah Bəhram kəməndi atıb qulani tutdu və asta-asta yaxınlaşıb onun başından yapışdı, əlini belinə çəkdi. Qulan yerindən tərpənmədi. Şah Bəhram xoşhal olub vəzirinə belə dedi:

- Bu qulan bir padşahın sərkərindən çıxıb, təlim görüb, ona görə belə sakit durur.

Şah qullarına əmr elədi:
- Bir mürəssə yəhər gətirin!

¹ Şasın, padişasın – şahını, padşahını.

Yəhər gətirdilər. Şah Bəhram onu öz əli ilə yəhərlədi. Əsbabını qurşanıb üstünə mindi. Əmirlər, bəylər onu təbrik etdilər. Şah Bəhram qulanı meydana sürdü. Xalq qulanın rəftarına tamaşa qılıb heyran qaldı. Şah Bəhram:

- Gəl bunun bir çapmasını da görək, - dedi və meydanın başına varıb qulana bir qamçı çəkdi. Qulan kişnəyib göyə uçdu. Hamı şahın dalınca baxa-baxa qaldı. Bir azdan padşah gözdən qeyb oldu. Bütün xalq:

- Heyif ki, şahın yerində oturacaq bir oğlu yoxdur, - deyib şəhərə qayıtdı.

O gün elə keçdi. Şəhərin əmirləri, ağaları, bəyləri yığılıb belə məsləhət elədilər:

- Düşmən gəlib buraları tutmamış vəziri padşahın yerinə şah eləyək.

Əlqissə, vəziri şah elədilər. Camaat öz işi ilə məşğul oldu. İndi bu söz burda qalsın, sizə Şah Bəhramdan xəbər verim.

O qulan Şah Bəhramı asimana götürüb getdi. Şah Bəhram qulanın boynundan iki qolu ilə bərk yapışış canından umudunu üzdü, övliyaları və qaib ərənləri çağırıb beş kəlmə söz söylədi:

Əvvəl başda yoxdan var edən allah,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.
Əl havada dedim: nəsrün min-illah,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Hirsı-həvəsimdən yetdi bu azar,
Gen cahan olubdur gözlərimə dar,
Yeddi vəli, on iki imam, dörd çaryar,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Başdan belə işi varmı görənlər,
Nə müşkül iş başa gəldi, yaranlar,
Səxtən, həftən, ciltən, qaib ərənlər,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Ala-bağır oldum, qopdu ürəyim,
Göydən dayağım yox, yerdən dirəyim,
Doxsan doqquz min məşayix gərəyim,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Zar ağlayıb çəksəm ahı, fəryadı,
Kimim var ki, kim eşidə bu dadı,
Yaradan tanrıının o min bir adı,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Elin sultaniyam,bihudə gəzdim,
Qəza oxun şirin canıma düzdüm,
Şah Bəhram der: yerdən-göydən əl üzdüm,
Bizə bir himmət ver, qoyma bu zara.

Əlqissə, o qulan bir neçə vaxtdan sonra Şah Bəhramı bir yerə gətirib qoydu. Şah Bəhram bihuş olub yixıldı. Bir neçə müddətdən sonra özüne gəldi. Gözünü açanda əcəb bir bağ göründü. Güllər açılıb, bülbülləri cəh-cəh vurur. Ömründə bunun kimi lətfətli bir bağ³¹ görməmişdi. Şah Bəhramın kefi duruldu, „Bura sanki bağı-behişdir” deyib, bu bağı tərif edib bir neçə kəlmə söz söylədi:

Hardan gəlib hara düşdüm,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.
Huşa gəlib gözüm açdım,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Bihuş olub, yatıb durdum,
Haqqın əcəb süngün gördüm,
Tər çəmənli bağa girdim,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Açılibdır bağda güllər,
Oxuyur şeyda bülbüllər,
Müşki-ənbər saçır yellər,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Dərəxtlər bitmiş sərbəsər,
Getdi başdan qəm, dərdi-sər,
Qurulubdur hövzi-kövsər,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Cuşa gəlib gərək coşam,
Eşq oduna yanıb-bişəm,
Ömrüm ötüb görməmişəm,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Ömrün quşun tuta bilməm,
Üstə basıb, ötə bilməm,
Vəsfin deyib, yetə bilməm,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Şah Bəhram der, rəhmət olsa,
Canımıza minnət olsa,
Yalançıda cənnət olsa,
Məgər, bəylər, bu cənnətdir.

Əlqissə, Şah Bəhram araq-şərəbin xumarından ayrıldı. Onun gözü bağdan çıxıb gələn qızıldan bəzəki bir devə düşdü. Saçlarının və qanadlarının üzünü qızıl zəncir vurmuş dev gəlib Şah Bəhrama təzim etdi. Dev Səfid:

- Ey Şah Bəhram, sənin xəyalına heç zad gəlməsin, mən sənin xidmətçinəm, səm mənim padşahımsan. Mən səni şikarda görüb, hüsnu-camalına və ağıl-kamalına aşiq olub bu yerə gətirdim. Neçə vaxtlar izində səfil-sərgərdan gəzirdim. Axırda bir naxışlı-nigarlı qulan cildinə girib səni bu yerə gətirdim. Sən bu yerə xoş gəldin, - dedi. Dev Səfid Şah Bəhramın könlünü almaq üçün bir kəlmə söz söylədi:

Adamzadın padışahı,
Xoş gəlib sən çağımıza.
Seyranın mübarək olsun,
Qədəm basdın bağımıza.

Şikargahda olduq düçar,
Ali himmət, bülənd asar,
Sən bir şahsan, mən xidmətkar,
Qoşul ürək yağımıza.

Layiq idin bu övsafa,
Alib gəldik kuhi-Qafa,
Gəl sahib ol dörd tərəfə,
Solumuza, sağımıza.

Mərtəbənin yoxdur dəngi,
Yeddi iqlimin sərhəngi,
Fars elinin şir-pələngi,
Gəlib düşdün ağımıza.

Ayrılıqdan sən qəm yemə,
Abdal cindasını geymə,
Məni xəcalətdə qoyma,
Düyün vurma dağımıza.

Sən bir sultan, mən qul kimi,
Başa sancım tər gül kimi,
Şahım, qondun bülbül kimi,
Bağda sünbülbəl tağımıza.

Sev Səfid der: bu - sarayı,
Bu cənnətdir sənin cayın,
Tutiyadır xaki-payın
Gözümüzə, qaşımıza.

Əlqissə, Dev Səfid sözünü deyib qurtardı. Ondan sonra Şah Bəhram:

- Gel səninlə söhbət qurub piyalələr nuş edək, qəm-qüssəni könlümüzdən çıxaraq, - dedi. Dev Səfid ədəb-ərkanla Şah Bəhramın yanına gəldi. Onlar bir piyalə içib məst oldular. Birdən Şah Bəhramın qulağına dürlü saz havaları və avazlar gəldi. Ətrafa baxdı, am-

ma heç bir zad görə bilmədi. Şah Bərham:

- Ey Dev Səfid, bu havaları oxuyanlar kimdir? Bu necə havalardır? Mən ömrümdə belə şirin havalar, belə şirin sazlar və belə şirin sözlər eşitməmişəm, - dedi. Onda Dev Səfid Süleyman peyğəmbərin sürməsini Şah Bəhramın gözlərinə çəkdi. Şah Bəhram göz açıb sağ yanına baxdı. Gördü ki, yüz min pərizad əlində saz, təzim edib yaxında durur. Sol yanına baxdı ki, iki min dev oturur, hamısı eyni şəkildə baş endirib, səcdə edib durur.

Dev Səfid:

- Ey sahibkamal, qara gözlü, zülfəri çin-çin pərizadlar, sizləri Şah Bəhrama bağışladım, - dedi.

Dev Səfid Şah Bəhrama üz tutub:

- Bu pərizadların hansını istəsən, onunla söhbət et, - dedi. Şah Bəhram bunlarla söhbətə məşğul oldu, öz padşahlığını yaddan çıxardı. Sonra Şah Bəhram bir pərizadı bəyəndi, o pərizadı ona xidmətçi verdilər. O pəri öz əsbabi-rəxtini simuzerdən geyib Şah Bəhramın xidmətinə gəldi. Şah Bəhram o pəri ilə dan ağarana qədər söhbət etdi. Sabah bir yekə sandığı alıb gəldilər. Sandığı açanda 34 içindən yüz dəst xələt çıxdı. Pərizad onlardan birini geydi.

Bir gün Dev Səfid Şah Bəhrama:

- Ey şah, kuhi-Qafin ikinci qalasında Dev Sərhab adlı bir qardaşım var. „Toy edirəm, gəl” deyə yanımı adam göndərib. Əgər sizdən rüxsət olsa, gedərdim, - dedi. Şah Bəhram rüxsət verdi.

Dev Səfid:

-Ey şah, bu bağın sol tərəfində ikinci bir bağ var, bundan böyükdür. Seyri-tamaşa etdikdən sonra yenə darvazasını kilidləyib qayıt. Onun açarı budur, - deyib açarını Şah Bəhrama verdi. On günə vida edib qardaşının toyuna getdi. Bundan iki-üç gün keçdi. Şah Bəhramın könlü o bağa getmək istədi. Gedib o bağın darvazasını açdı, içində daxil oldu. Gördü bu elə bir bağdır ki, başı asimanı-fələkdədir. Şah Bəhram ömründə bunun kimi bağ görməmişdi. Başı asimanı çatan, zümrüddən bəzəkli bir imarətə gözü düşdü. Yeddi imarət bir-birinin üstünə tikilmişdi. Orada bir neçə pilləkən və bir neçə dəstə də gül var idi. O gülər pilləkənin kənarına qoyulmuşdu.

Əlqissə, Şah Bəhram tamaşa edə-edə bir gül ağacının kölgəsində başının altına bir dəstə gül qoyub yatdı. Bir saat yatmışdı ki,

yuxu arasında göyərçin avazı gəldi. Şah Bəhram gözünü açdı. Gör-dü ki, imarətin bir küncünə dörd göyərçin qonubdur. Şah Bəhram onlara heyran oldu. Goyərçinlər pərvaz edib bir pilləkənin kənarına qondular. Orada pəri cildinə girib libaslarını soyundular, çarhovuza girməyə başladılar. Pərizadlar yaşılbəş sonalar kimi çimib oyanaşırlar. Kiçik pərizad xüsusilə xoşru, sahibcamal idi. Şah Bəhram onu görçək bir könüldən min könülə aşiq oldu. Amma Dev Səfid də o pəriyə aşiq idi. Bu bağ-bağçanı, çarhovuzu o pərinin eşqinə saldırılmışdı. Dev Səfid: "Kaş bu bağa seyrə gələ, mübarək camalını gö-rəm, həm də bir hiylə ilə ələ keçirəm" deyə xəyal edirdi. Amma məqsədi heç hasil olmurdu.

Şah Bəhram o kiçik pərizadın libaslarını alıb pünhan bir yerdə gizlədi. Özü də oturub pərilərin söhbətini dinləməyə başladı. Pəri-zadlar bir-birinə:

- Dev Səfid adamzadın padşahını gətiribdir. Gəlin biz sudan çıxıb ona tamaşa edək, - deyib sözleşdilər. Kiçik pəri:

- O adamzad padşahının gözü bizlərə düşüb aşiq olsa, kim bilir, başımıza nələr gətirər? Həm də dünən gecə pis bir yuxu gördüm, - dedi.

Sonra pərilərin dördü də sudan çıxıb libaslarının yanına gəl-dilər. Kiçik pəri libasını tapmadı. O bir ah çəkib:

- Ah, yuxuda gördüyüüm başıma gəldi. Mənim libasımı kimsə alıbdır, - dedi. O biri pərizadlar libaslarını geyib havaya uçdular. Kiçik pərizad isə yalnız, könlü büryan, gözü giryyan olub, ahü fəryad edib qaldı. Şah Bəhram yerindən durub, pərizada baxıb bir müxəm-məs söylədi:

Ey pərim, aşüftə olma, dönmə hər yan, bəri gəl,
Eylədi hüsnün mənim ağlımı heyran, bəri gəl,
Ağlı-huşumu alıb, sən, mahi-təban, bəri gəl,
Saçı sünbü'l, üzü gül, tər, novca məstan, bəri gəl,
Aldı canım gözlərin, ey şahi-xuban bəri gəl.

Canda tənim alalı, qəsd ilə çıxdın şanıma,
Tiri-qəmzən ilə töksən, xəsisəm mən qanıma,
İşveyi-nazla baxıb salmışan odlar canıma,

Gəl qılaq əhdi-vəfalar, ey sonam, gəl yanına,
Eylə sən indi bizimlə əhdi-peyman, bəri gəl.

Gül üzün görcək bugün səbri-qərarım qalmadı,
Aldın ərkim cani-dildən, ixtiyarım qalmadı,
Sənsiz keçməz ki günüm, ruzigarım qalmadı,
Bir zaman, vallah, pərim, sənsiz qərarım qalmadı,
Sür bizim ilə, sonam, beş gün bu dövran, bəri gəl.

Haq-təala nəsib qılsa, novca vəqtin məndədir,
Eyşi-işrət, baqi-dövlət ilə bəxtin məndədir,
Zər-zərəfşandan qurulmuş tacı-təxtin məndədir,
Ey pəri, gəl də verim, əsbabi-rəxtin məndədir,
Hər tərəfə boylanıb sən olma lərzan, bəri gəl.

Tələtin şəmi münəvvərdir, camalın afitab,
Gül üzün görcək mənim oldu bugün halım xarab,
Cani-dildən aşiq oldum, eylədin bağrim kabab,
Bax, ötər beş gün yalançı dünyada, ey mahi-tab,
Qoyma Şah Bəhramda ərman, şahi-sultan, bəri gəl.

Əlqissə, Şah Bəhram bu sözləri deyəndən sonra təzim ilə o pərizada salam verib yanına vardı. Pərizad da Şah Bəhramı görcək bir könüldən min könülə ona aşiq oldu. O, Şah Bəhrama dedi:

- Ey adamzadın padşahı, mənim libaslarından birini saxla qalanlarını mənə ver.

Şah Bəhram birini saxlayıb qalanlarını verdi. Pəri libasını geyinən kimi uçub imarətin bürclərindən birləş qondu, Şah Bəhrama baxıb bir kəlmə söz dedi, Şah Bəhram da ona cavab verdi:

Pəri:

Qaçıb çıxdım qollarından,
Sənin yarın mən deyiləm.
Yürü, qalma yollarından,
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Əylən, qara gözlü pərim,
Sənin yarın mənəm, mənəm.
Şəhdi-şəkər sözlü pərim,
Sənin yarın mənəm, mənəm.

Pəri:

Qafıl idim, saldin ala,
Aşıq oldun bu camala,
Yeri, düşmə xam xəyalı,
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Gül qalmadı bağça-barda,
Əlim yetməz, zülfün darda,
Qoyma bizi ahu zarda,
Sənin yarın mənəm, mənəm.

Pəri:

Nə qəzirən ançalarda,
Bağ içində bağçalarda,
Tər açılan qönçələrdə,
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Bəndivanam sözlərində,
Qara xallı üzlərində,
Səfil qaldım izlərində,
Sənin yarın mənəm, mənəm.

Pəri:

Pəri adamzada yetməz,
Yetən yerdə məskən tutmaz,
Pərizadam, əlin yetməz,
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Gah doluyam, gah xalıyam,
Sənin eşqində dəliyəm,
Gül üzünүn abdalıyam,
Sənin yarın mənəm, mənəm.

Pəri:

Libaslarım aldın mənim,
Nə sözün var, nə mətləbin?
Vardır məndə nə məqsədin?
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Düşdüm sənin xəyalına,
Aşıq oldum camalına,
İntizaram vüsalına,
Sənin yarın məməm, mənəm.

Pəri:

Gəl ey adamzadım mənim,
Kimə yetər dadım mənim,
Balaħüsн adıım mənim,
Sənin yarın mən deyiləm.

Şah Bəhram:

Şah Bəhram der, həvəsiyəm,
Qönçə gülün nəvasiyam,
Fars elinin paşasiyam,
Sənin yarın mənəm, mənəm.

Əlqıssə, Balahüsн ilə Şah Bəhram beləcə deyişəndən sonra
Balahüsн dedi:

- Ey Şah Bəhram, sənin məqsədin mənim vüsalıma yetməkdir,
amma bu xəyal xam xeyaldır. Pərizad adamzada boyun əyməz.

Şah Bəhram:

- Bunu sən nəyə görə deyirsən? - dedi.

Balahüsн:

- Adamzad bivəfa olar, - dedi.

- Mən səni, sən məni bugün gördük, sən mənim bivəfaliğimi
haçan gördün?

- Mən sənin bivəfaliğını görməmişəm, amma pərizadlar ara-
sında adamzadın bivəfaliğı məshhurdur. Sən mənim libaslarımı nə
üçün aldın?

- Sənin camalına aşiq oldum, onun üçün aldım.

Balahüsн:

- Sənin min canın olsa, Dev Səfid birini də sağ qoymaz. Bu ba-
ğın yeri bir çöllük, biyaban idi. Dev Səfid bu hovazları mənim üçün
bina qıldı. Mən bacılarımla birlikdə gəlib suya girirdim. Dev Səfid
iraqdan tamaşa edirdi. Dev Səfid devlərin padşahı ola, sən adamza-
din padşahı olasan, həm də onun ixtiyarında olasan, vay sənin halı-
na, - deyib beş kəlmə söz söylədi, Şah Bəhram da ona cavab verdi:

39

Balahüsн:

Mənim könlümü alan, qibləm, bizdən əl götür,
Gözlərimin rövşəni, didəm, bizdən əl götür,
Heç bir adam olmasın bədnəm, bizdən əl götür,
Canına qəsd eləmə, Bəhram, bizdən əl götür.

Şah Bəhram:

Sərv boylu nazənin, dildar, səndən keçmənəm,
Sözlərin şirin-şəkər, güftar, səndən keçmənəm.
Şirindil, şiveyi-xoş rəftar, səndən keçmənəm,
Şirin candan keçərəm, ey yar, səndən keçmənəm.

Balahüsн:

Dev Səfid devlər şahı, çoxdur onun ləşkəri,
Udmağa ağzin açıb, çıxar bağın əjdəri,
Qaçıb qurtar başını, durma burda, get geri,
Canına qəsd eləmə, Bəhram, bizdən əl götür.

Şah Bəhram:

Dönmənəm səndən, pərim, necə cəfa versələr,
Külli-aləm devlərin lap qəsdimə sürsələr,
Hesabsız ləşkər çəkib, gəlib səf-səf dursalar,
Şirin candan keçərəm, ey yar, səndən keçmənəm.

Balahüsн:

Qorxuram ki, salasan sən çox məlamət mana,
Yürü, çəkil bir yana, şahım, hayifdir sana,
Bada vermə başını, çək özünü bir yana,
Canına qəsd eləmə, Bəhram, bizdən əl götür.

Şah Bəhram:

Bu qəmzeyi-tığınlə əziz canım olsa leş,
Cümə devlər yığışib yağıdırısalar mənə daş,
Yenə səndən dönmənəm, qoymuşam yolunda baş,
Şirin candan keçərəm, ey yar, səndən keçmənəm.

Balahüsн:

Oxunu atsan daşa, peykan gərəkməz sana?
Dev Səfid gəlsə tökər, bu qan gərəkməz sana?
Bəlkə qanından şirin bu can gərəkməz sana?
Canına qəsd eləmə, Bəhram, bizdən əl götür.

Şah Bəhram:

Saldı mənim canımı eşqini həyyül-kərim,
Nəsimi tək soyulsun, raziyam mənim dərim,
Al canı, ver muradı, naz eləmə, ey pərim,
Şirin candan keçərəm, ey yar, səndən keçmənəm.

Balahüsн:

Balahüsнə od saldın, ey fələyin gərdişi,
Mübtəlayi-eşq edib, verdin mənə təşvişi,
Vaz keç, yaman müşküldür aşiqliyin hər işi,
Canına qəsd eləmə, Bəhram, bizdən əl götür.

Şah Bəhram:

Ey pərim, bu eşqində Şah Bəhram dedi qəzəl,
Əgər qismət eləsə, haqq işinə yox bədəl,
İmkan yox qurtulmağa, yoxsa təqdiri-əzəl,
Şirin candan keçərəm, ey yar, səndən keçmənəm.

Əlqissə, bunlar sözlərini tamam endilər. Balahüsн Şah Bəhramın ona aşiq olduğunu bildi. Balahüsнün qırx qulac saçı vardı. O, qırx qulac saçını minarənin başından Şah Bəhramın üstünə saldı. Şah Bəhram saçın ucundan tutub Balahüsнün yanına çıxdı. Balahüsн:

- Ey adamzadın padşahi, mən də səni görən kimi aşiqi-zarin oldum. Əlbəttə, təqdiri-əzəldə qismət nədirə, o olacaq, başımıza nə gəlsə, onu da görəcəyik. Şah Bəhram bundan xoşbəxt olub Balahüsнün köksünə əl uzatdı. Balahüsн Şah Bəhramın qolunu itələyib özünü kənara çəkdi. Beş kəlmə söz dedi, Şah Bəhram da ona cavab ver-

di. Görək, nə dedilər.

Balahüsн:

Diqqət elə, biədəblik eyləmə,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağ'a.
Sən gedə bilməzsən yolsuz yer ilə,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağ'a.

Şah Bəhram:

Yenə vurma düyün ilə dağları,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.
Biz gəzəlim seyran edib bağları,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.

Balahüsн:

Şərtsiz mətləbinə yetə bilməzsən,
Körpüsüz yerlərdən ötə bilməzsən,
Bağların pərisin tuta biməzsən,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağ'a.

Şah Bəhram:

Heç görmədim yoluñ varıb-gəlməsin,
Bilmədim körpüsün, keçib-qalmasın,
Əl uzatdım dərəm bağın almasın,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.

Balahüsн:

İstəyin var ağı üzdəki xallara,
Zəhər qatma arı verən ballara,
Gözün görər, əlin yetməz dallara,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.

Şah Bəhram:

Qəmzən oxdur, qaşın misli-kamandır,
Eşqin həvəsindən sərim dumandır,
Mən təşnəyəm, kövsər ləbindən qandır,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağa.

Balahüsн:

Çox şərt ilə bağ seyrinə gəzərsiz,
Yoxsa almasından umud üzərsiz,
Bu yollardan ötmək olmaz güzərsiz,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağa.

Şah Bəhram:

Şəhdi-şəkər, mən sözünə aşiqəm,
Can alıcı ol gözünə aşiqəm,
Cani-dildən gül üzünə aşiqəm,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.

43

Balahüsн:

Balahüsнəm, qönçə gülün baharı,
Siyah saçım Qaf dağının şahmarı,
Yeni bar gətirmiş alması-narı,
Yürü, Bəhram, əl uzatma bu bağa.

Şah Bəhram:

Yeni başdan yolum salma uzağa,
Ağ üzə aşiqəm, gülgün yanağı,
Şah Bəhramı bağban eylə bu bağa,
Gəl ey nazlı sonam, söyləmə bizdən.

Əlqissə, ikisi sözlərini tamam etdilər. Balahüsн:

- Ey Şah Bəhram, mənim vəslimi istəyirsənsə, ta əhd-i-peyman qılmayana qədər mən sənə boyun əymərəm, - dedi.

Ondan sonra əhd-i-peyman qıldılar. Piyalələr nuş edib br neçə gün zövqi-səfa sürdürdülər.

Balahüsн:

- Cəfani Dev Səfid çəkdi, səfanı sən sürdün. Dev Səfid məşəq-qət çəkib bu bağları mənim üçün yetişdirmişdi. İndi gör o bədbəxt dev sənin başına nə işlər gətirəcək. Min canın olsa, birini sağ qoymaz. Sənin halın necə olacaq? - deyib bir söz söylədi. Şah Bəhram da ona cavab verdi.

Balahüsн:

Mən qorxuram şum ayrılıq
Üstümüzə düşə bir gün.
Bu rəhmsiz qəhbə fələk
Ağrı qata aşa bir gün.

Şah Bəhram:

Qaçmaq olmaz, qəhbə fələk
Tor qurubdur dışımıza,
Sığınarıq yaradana,
Hər nə gəlsə başımıza.

Balahüsн:

Ər gərəkdir ölüşməyə,
Yoxsa nə var döyüşməyə?
Bizi qoymaz sevişməyə,
Dev Səfid yetişsə bir gün.

Şah Bəhram:

Bir allahı yada salsam,
Əli zülfüqarın çalsam,

Sənin yolunda mən ölsəm,
Yiyə olgil leşimizə.

Balahüsн:

Boyun-boyun qol salışsaq,
Sırr veribən sırr alışsaq,
Dönər, sevib ayrılışsaq
Yaz günümüz qısa bir gün.

Şah Bəhram:

Gözəllikdə yoxdur tayın,
Şöləsisən günün, ayın,
Tutiyadır xaki-payın,
Gözümüzə, qaşımıza.

Balahüsн:

Balahüsн fəhmsizdir,
Yaradandan vəhmsizdir,
Qəhbə fələk rəhmsizdir,
Ağı qatar aşa bir gün.

Şah Bəhram:

Şah Bəhram der yana-yana,
Od düşübdür şirin cana,
Sığınarıq yaradana,
Qayğı gəlməz huşumuza.

Əlqissə, bunlar sözlərini qurtardılar. Balahüsн:

- Ey Şah Bəhram, qəm yemə. Sən bağdan çıxıb get, yorğan-döşək salıb, özünü xəstəliyə vur. Dev Səfid gələndə gəmgin olub otur, söz soruşsa, cavab vermə. Lap axırda isə Süleyman peyğəmbərə and ver, ondan sonra mənə aşiq olduğunu bəyan et. Bəlkə Dev

Səfid Süleymanın andını poza bilməyə, məni sənə bağışlaya, - deyib sağollaşdı.

Şah Bəhram bağdan çıxıb darvazanı bağladı, yorğan-döşək salıb öz yerində yatdı.

Bir neçə gün keçəndən sonra Dev Səfid gəldi. Alıb gətirdiyi hədiyyələri Şah Bəhramın qabağına qoydu. Şah Bəhram qəm-qüssə içində oturub o şeylərə gözünün ucu ilə də nəzər salmadı. Dev Səfid də eyni şəkildə başını aşağı salıb oturdu. Ondan sonra Şah Bəhramın yanına gəlib ədəb-ərkanla sözə başladı:

- Ey Şah Bəhram, başını qaldır.

Şah Bəhram başını qaldırmadı.

Dev Səfid pərilərə üz tutdu:

- Bəlkə siz xidmətdə qüsura yol vermisiniz?

Pərilər:

- Biz əlimizdən gələn xidməti əsirgəməmişik, - dedilər.

Əlqissə, bir gecə-gündüz bu münvalla keçdi. Ertəsi gün Dev Səfid „Əlbəttə, bunun bir səbəbi vardır, könlünü alım” deyib beş kəlmə söz söylədi:

Qəm yemə, hər müşkül işin olsa, asan eylərəm,
Gər gərək olsa bu canım, dərdə dərman eylərəm.

De mana, gər yeddi qat asmando olsa məqsədin,
Xidmətin əsirgəməz, devlərə fərman eylərəm.

Gəl bəyan etgil mana, kimdə öcün var isə,
Bir səda qılsam bugün, yer-göyü lərzan eylərəm.

Gər qəzəb ilə çıxıban, sən əgər hökm eyləsən,
Durmanam, gürzüm alıb yer ilə yeksan eylərəm.

Sən əgər göydən yerə desən ki, yağıdır rəhməti,
Ahım oxun ıldırıım, əşkimi baran eylərəm.

Sən əgər sahibcamal yüz min pərizad istəsən,
Xidmətinə gətirib hüsnünə heyran eylərəm.

Dev Səfidəm, and içim şahım Süleyman başına,
Təndə canım istəsən, yolunda qurban eylərəm.

Əlqissə, Dev Səfid sözünü qurtardı. Onda Şah Bəhram „Dev Səfid mənim xatirim üçün canını əsgərməz, Süleyman peyğəmbərin başına and içdi. Mən Balahüsənə aşiq olduğumu izhar edim“ deyib beş kəlmə söz söylədi:

Dev Səfid, cismimdə mən bir cana aşiq olmuşam,
Sən eşit ərzimi, bir canana aşiq olmuşam.

Növbaharım gül açılan təzə gülşən içrə, bil,
Tər bənövşə, sünbülli-reyhana aşiq olmuşam.

Dişləri dürdənə, nazik ləbləri yaqt misal,
Ləli-gövhər mədəni, ol kana aşiq olmuşam.

Canım aldı, gözləri – cəllad, qurulmuş qaşı – yay,
Qəmzəsi ox, kirpiyi peykana aşiq olmuşam.

Getdi ol kim, çün məni izində sərgərdan edib,
Ayrı düşdüm, boylanıb hər yana, aşiq olmuşam.

Əlqissə, Dev Səfid Balahüsün adın eşitcək, elə bir nalə çekdi ki, yer-göy, dağlar-daşlar hamısı lərzana gəldi, özü də bihuş olub yıldı. İki gün yatıb ancaq özünə gəldi. O, Şah Bəhram ilə deyişdi:

Dev Səfid:

Ol pərinin adın tutsan,
Qara bağrim qana dönər.
Həsrətindən bir ah vursam,
Bu dağlar lərzana dönər.

Şah Bəhram:

Meyin içib aşiqliyin
Sərməst olub uçan mənəm.
Çin eşqində ol pərinin
Cani-sərdən keçən mənəm.

Dev Səfid:

Hər kim ona nəzər salar,
Ətim çəkər, qanım sorar,
On iki əndam lərzan urar,
Badəsi yalana dönər.

Şah Bəhram:

Bülbülüyəm lalezarın,
Gülşən içrə gülüzarın,
Tər bənövşə növbaharın,
Qızıl gülün açan mənəm.

Dev Səfid:

Hər məkanda güllər bitməz,
Gözün görər, əlin yetməz,
Bəlli yerdə məskən tutmaz,
Çəkilər, hər yana dönər.

Şah Bəhram:

Yarım getdi zağ içində,
Bizi qoydu dağ içində,
Gülşənidə, bağ içində
Boyun burub duran mənəm.

Dev Səfid:

Çox soraq alıb hər yandan,
Xəbərdaram hər məkandan,
Məgər şahım Süleymandan,
And içən peymana dönər.

Şah Bəhram:

Od düşübdür şirin cana,
Sevən yordan bir nişana,
Ləblərindən qana-qana
Şəhdi-şəkər əmən mənəm.

Dev Səfid:

Dev Səfidəm, gəldim dada,
Gəl ömrünü vermə bada,
Boyun əyməz adamzada,
Ol uşar, asmana dönər.

Şah Bəhram:

Hanı huşun, varmı fəhmin?
Yaradandan yoxdur vəhmin?
Bəhram deyər: Balahüsün
İncə belin qucan mənəm.

Əlqissə, bunlar sözlərini qurtardılar. Dev Səfid:

- Ey Şah Bəhram, sən öz işini özün bitiribsən. Səndə nə günah var? Mən nə üçün səni öz vilayətindən gətirdim ki, indi öz tişəm öz ayağıma dəydi? Nə elədimsə, özüm-özümə elədim, - dedi.

Əlqissə, Dev Səfid Balahüsün Şah Bəhrama bağışladı. O, doqquz gün-doqquz gecə toy elədi, "Şah Bəhram oğlum, Balahüsün gəlinim olsun"dedi. Sonra Şah Bəhrama üz tutdu:

- İndi taxtim, baxtim sənindir, - dedi.

Onlar eyş-işrətə məşğul oldular.

İndi eşit vəzirdən. Vəziri şahın yerində oturdandan sonra bir

neçə müddət keçdi. Vəzir Şah Bəhramın hərəmlərinə əl vurmağa başladı. Amma Şah Bəhramın bir hərəmi vardı ki, adı Sahibcamal idi, vəzirə adam göndərib:

- Əgər vəzir mənim döşəyimi bassa, özümü öldürərəm, - dedi. Vəzir naçar olub axır Sahibcamalı zindana saldırdı. Ona hər gün yarım çörəklə bir içim su verməyi əmr etdi. Həmin vaxt zindanda həmin hərəmin bir oğlu oldu. O, çağasını bir əskiyə bələyib, süd verib saxladı.

Şah Bəhram qeyb olandan beş il keçmişdi, oğlan da beş yaşına çatmışdı.

Bir gecə Şah Bəhram Balahüs ilə söhbət edib yatdı. O, səhər vaxtı bir yuxu gördü. Yuxusunda Sahibcamal adlı hərəmi fəryad edirdi. Onun fəryadına bağırı qan olub, diksinib yerindən durdu və könlünə qəm doldu. Gözündən yaş töküb Balahüsə:

- Bu gecə yaman bir yuxu gördüm. Öz vilayətimdən, mal-mülkümdən, hərəmlərimdən ayrılmağimdən beş il keçdi. İndi öz vilayətimə baş çəkmək istəyirəm, - dedi.

Balahüs:

- Ey Şah Bəhram, sahib-ixtiyarsan, - dedi.

Ondan sonra Şah Bəhram Dev Səfidin yanına gedib:

- Mənə rüxsət olsa, öz vilayətimə getmək istəyirəm, - dedi.

Dev Səfid:

- Getsən, allah sənə yar olsun, - dedi. Sonra da:

- Bir taxt gətirin, - deyə hökm elədi.

Saysız-hesabsız simuzərlə dolu bir taxt gətirdilər. Dev Səfid saçından bir tük qoparıb:

- Harda işin çətinə düşsə, bunu yandır, mən yanında hazır olaram, - deyib Şah Bəhrama verdi. Şah Bəhram Dev Səfid ilə sağollaşdı, sonra da on dev taxtı götürüb havaya uçdu. Bir neçə müddət-dən sonra Fars vilayətinə yetişdilər. Şah Bəhram devlərə üz tutub:

- Mən bu yurddan gedəli beş il oldu. Ona görə burda nələr baş verdiyindən xəbərim yoxdur. Yaxşısı budur, siz dəvə cildinə girin, mən də söbdəgər qılığına girim, - dedi. O deyən kimi elədilər. Şah Bəhram dəvələrin başını çəkib şəhərə gəldi və bir karvansaraya düşdü. Şah Bəhram karvansarayıñ yiyəsinə bir neçə qızıl və gümüş verdi, bir ev tutub Balahüsü sandıq ilə o evin ikinci qatına düşürdü.

Şah Bəhram:

- Bu şəhərin padşahı kimdir? – deyə soruşdu.

Karvansara yiyəsi bir ah çəkib:

- Bizim Şah Bəhram adlı bir padşahımız var idi. Yaraşıqda, adillikdə və xoş xasiyyətdə aləm şahı ona tay ola bilməzdi. Onun boyu və şəkli sizə bənzəyirdi, - deyib olub-bitəni danışdı. O gecə yatdılar. Səhər dan atan kimi Şah Bəhram şəhərin vəziyyəti ilə tanış olmaq üçün atlanıb getdi, sonra da şikara çıxdı.

Əlqıssə, vəzir də Şah Bəhramın əvvəlki adəti üzrə şikara çıxməq istədi və "Şəhərdə yeddi yaşıdan yetmiş yaşına kimi hamı şikara çıxsın" deyə buyurdu. Şəhərin içində vəlvələ və qovğa düşdü.

Balahüsən saçını darayıb evdə oturmuşdu. Birdən səs-küy eşidib pəcərədən küçəyə baxdı. Vəzirin gözü onun gün kimi gözəl camalına düşdü, bihuş olub yixıldı. Yaxın adamları vəzirin burnuna əski tüstüsü verib onu özünə gətirdilər. Vəzir adamlarına baxıb beş kəlmə söz söylədi:

Pəncərədən baxdı bir göz, aya düşdü gözlərim,
Aləmi rövşən qılan şolayə düşdü gözlərim.

51

Sanki ol qəmzəsi ox, kirpiyi də peykan idı,
Çün qurulmuş qaşları, ol yaya düşdü gözlərim.

Təzə-tər qönçə açılmış növbəharın fəslində,
Gülşən içrə ol güli-rənaya düşdü gözlərim.

Gördüyüm ol kim mənim olsa, behişt hurisidir,
Öylə bil kim, cənnəti-məvaya düşdü gözlərim.

Qəsd edib çıxmış mənim bağırma xəncər vurmağa,
Gör bugün bir kafiri-xudraya düşdü gözlərim.

Deməyin: bu hüsən içində bəlkə adəmzad olar,
Bir pəri-peykər, mələk-simaya düşdü gözlərim.

Çün vəzir der: görməyəydik, yanmayadıq kaş ki,
Ah kim, ol neyçün bugün səhraya düşdü gözlərim.

Əlqissə, vəzir sözünü qurtarandan sonra bəylərə:

- Bu kimdir, bu nə məsələdir? Tez karvansaranın yiyesindən xəbər öyrənin, - deyə hökm elədi. Bəylər:

- Üç gün bundan əvvəl bir sövdəgər gəlibdir. Onun bir hərəmi varmış, özü də şikara çıxıbdır, - deyə xəbər gətirdilər.

Vəzir:

- O sahibcamal hərəm bizə layiqdir, o qaldığı evi yixin, özünü də alıb götürin, - deyə buyurdu. Balahüsն alıb gətirdilər. Balahüsн:

- Bu sandıqda mənim libaslarım var, kilidi kişimdə getdi, - dedi.

Vəzir əmr verdi, bəylər sandığını parça-parça edib içindən libasları çıxardılar. Balahüsн bəylərə üz tutub:

- Siz çıxın, mən libaslarımı geyib şahın xidmətinə özüm gələrəm, - dedi. Adamlar dışarı çıxdılar.

Balahüsн libaslarını geyinib göyərçin cildinə girdi, uçub vəzir oturan sarayın bürcünə qondu. Camaat bu işə mat qaldı. Balahüsн oradan yüksək səslə:

- Ey haramzada vəzir, sən əvvəl şahın hərəmlərinə əl atdin, şəriətə zidd işər gördün. Şah məni necə cəfa ilə kuhi-Qafdan alıb bura gətirib. İndi mənə də əl uzadırsan? İndi ölüm sənə mübarək olsun! Şah Bəhrəma deyin ki, məni istəsə, Süleyman peyğəmbərin yeri və məkanı olan Səbzisəhrdə tapa biər, - dedi və pərvaz edib üçdü.

Ondan sonra vəzirin canına od düşdü. O, Şah Bəhrəmin sağ olduğunu bildi. Vəzir adamlarına:

- O sövdəgəri tez tutub öldürün, - deyə əmr etdi.

Bunu karvansaranın yiyesi də eşitdi. „O bizim əvvəlki padşahımız idti. Baş verən hadisələri şaha xəbər verim, bəlkə bu zalimin cəzasını verə” – deyib Şah Bəhrəmin dalınca at sürdü. Gördü ki, Şah Bəhrəm bir maral vurub, atın tərkinə alıb gəlir.

Karvansara yiyesi Şah Bəhrəmin qarşısına çıxıb təzim etdi və bir neçə kəlmə söz söylədi.

Siz gedəli başımızdan
Nə qüssələr keçdi, şahım.
İki kəlmə sözlə desəm,
Başa işlər düşdü, şahım.

Ərz eləyim, olma dilgir,
Şahi-mərdan olsun dəstgir,
Bu neməti haram vəzir
Qudurmaqda coşdu, şahım.

Güclü qənimlər qəsd olub,
Düşmənlər zəbərdəst olub,
Bir cam ilə sərməst olub,
On piyalə içdi, şahım.

Hərəminiz üsyan etdi,
Xalqımızı heyran etdi.
Vəzir evi viran etdi,
Almaq üçün açdı, şahım.

Düşdü onun xəyalına,
Yetmək üçün vüsələna,
Sərməst olun camalına,
Cani-sərdən keçdi, şahım.

Dərdin desəm bu halımın,
Yiyəsisən baş, malımın.
Pərizadın o zalımın
Sitəmindən qaçıdı, şahım.

Xoca saray derlər bizə,
Çox dualar qıldıq sizə,
Vədə verib Şəhrisəbzə,
Bir quş olub uçdu, şahım.

Əlqissə, karavansara yiyəsi sözünü qurtardı. Şah bir ah çəkdi, ağızından od çıxdı. O, ahü fəryad qılıb, ətəklərini parça-parça edib üzünü biyabana tutdu. Dev Səfid verən tükü yandırdı. Dev Səfid asiman üstündən uçub gəldi, dərhal orda hazır oldu. Dev Səfid:

- Ya Şah Bəhram, başına nə iş gəldi? – dedi. Onda Şah Bəhram Dev Səfidə baxıb bir söz dedi, o da cavab verdi.

Şah Bəhram:

Yeni başdan başım qaldı dərdlərə,
Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.
Könlüm doldu toznlara, gəndlərə,
Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.

Dev Səfid:

Şah Bəhram, sən bizdən xəbər alırsan,
Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.
Hicr odunu şirin cana salırsan,
Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.

Şah Bəhram:

Nə müşkül sevdalar düşdü başlara,
Qəhbə fələk ağrı qatdı aşlara,
Soraq salım yaxınlara, dışlara,
Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.

Dev Səfid:

Yollarını görməmişəm kimsədən,
Heç adını sormamışam kimsədən,
Sormamışam, duymamışam kimsədən,
Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.

Şah Bəhram:

Əldən verdim ən səfali çağları,
Gülüm soldu, xəzan vurdu bağları,
Fələk vurdu dağ üstünə dağları,
Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.

Dev Səfid:

Kimdə öcün varsa, eylə bəyanı,
 Üzüm boğazını, tökülsün qanı,
 Duymamışam bu adı, nam-nışanı,
 Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.

Şah Bəhram:

Ürəkdə dərdim çox, sərimdə duman,
 İş gəldi başıma bu axır zaman,
 İtirdim yarımı, qaldım sərgərdan,
 Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.

Dev Səfid:

Hamını yaradan sübhan haqqına,
 Bu ərş, bu kürs, yer, asiman haqqına,
 And içirəm Şah Süleyman haqqına,
 Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.

Şah Bəhram:

Şah Bəhram der: huşum sürüb gedibdir,
 Onca cəfaları görüb güdibdir,
 Şəhrisəbzə vədə verib gedibdir,
 Gəl xəbər ver Şəhrisəbzin yolunu.

Dev Səfid:

Dev Səfid der: bilməyib mat qalaram,
 Yaxına-uazağa soraq salaram,

Gələndən, gedəndən xəbər alaram,
 Mən bilmənəm Şəhrisəbzin yolunu.

Əlqissə, ondan sonra Dev Səfid:

- Ey Şah Bəhram, mən anadan olalı Şəhrisəbz adını eşitməmişəm, - dedi.

Şah Bəhram:

- Ey Dev Səfid, əvvəlcə bi nankor vəzirin cəzasını verək, - dedi. Dev Səfid devlərinə işaret etdi, bir mürəssə taxt gətirdilər. Şah Bəhramı taxta oturdub şəhərin içini apardılar. Ondan sonra Dev Səfid vəziri tutub Şah Bəhramın qabağına gətirib parça-parça etdi. Şəhərin adamları Şah Bəhramı hörmətlə taxta çıxardılar, hamı onunayağına yıxıldı.

Şah Bəhram əvvəlki hərəmlərini hüzuruna çıxarıb divan qurdu, „Vəzirə boyun əydiiniz” deyib bir neçəsini cəllada tapşırıdı. Sonra oğlunu öz yerinə şah qoyub özü Balahüsün dalınca getməyi qərara aldı.

Devlər Şah Bəhramı taxta mindirib havaya uçdular, onu öz yerlərinə gətirdilər. Dev Səfid bütün devlərdən Şəhrisəbzin yolunu soruşdu. Devlər:

- Biz Şəhrisəbzin yolunu bilmirik, - dedilər.

Dev Səfid Şah Bəhrama:

- Biz dörd qardaşıq. Qaf dağının dörd qalası bizimkidir. Birincisini mənə veriblər, ikincisini Dev Sərxab adlı qardaşımı, üçüncüsünü Dev Qəndab adlı qardaşımı, dördüncü qalanı isə Dev Kəndal adlı qardaşımı veriblər. Mən onalara elçi göndərim, bəlkə onlar Şəhrisəbzin yolunu bilələr, - dedi. Ondan sonra bir neçə devə:

- Şah Bəhramı Dev Sərxabın yanına aparın, - deyə buyurdu.

Devlər Şah Bəhramı Dev Sərxabın qalasına apardılar. Dev Sərxab hörmətlə ayağa durub Şah Bəhrama taxt üstündə öz yanında yer verdi. Sonra devlərə baxıb:

- Qardaşım Dev Səfid Şah Bəhramı mənə tərif etmişdi. Onun dediyindən də ziyadədir, - dedi. Sonra işaret etdi, yemək, şərab gətirdilər. Yemək yeyib şərab içəndən sonra Dev Sərxab Şah Bəhramdan

- Bizə görə nə qulluğunuz var? – deyə soruşdu.

Şah Bəhram Dev Sərxaba xəbər verib beş kəlmə söz söylədi:

Getdi yarım, sən eşit, biçarə qaldım dəli tək,
Qoydu yüz min qəm ilə, avarə qaldım dəli tək.

Firqət içrə olmuşam çox zari-sərgərdan, səfil,
Tapmanam onun yolun, azara qaldım dəli tək.

Neçə gün oldu vüsali, yordan ayrı düşmüşəm,
Ah ilə oldum neçə sədparə, qaldım dəli tək.

Oldu qaib gözlərimdən sirri-pünhan içrə, bil,
Mən onun zarın çəkib aşkarla qaldım dəli tək.

Gəl eşitgil dərdi-hal, getdi yar əldən çıxıb,
Həsrətində ağlayıb mən zara qaldım dəli tək.

Arzum ol, baş qoymuşam mən Şəhrisəbzin yoluna,
Getdi yarım, qəm ilə əfkara qaldım dəli tək.

Şəhrisəbzi vədə vermiş ol yarı Şah Bəramın,
Tapmazam, müştaq olub didara qaldım dəli tək.

Əlqissə, Şah Bəhram sözünü tamam etdi.

Dev Sərxab bütün devlərini çağırıdı və Şəhrisəbzin yerini soruştı. Heç biri bilmədi. Şah Bəhram qəmgin olub oturdu. Dev Sərxab:

- Mənim Dev Qəndab adlı bir qardaşım var, bəlkə o, Şəhrisəbzin yolunu bilə, - dedi. Bizdə Süleyman peyğəmbərin küllahı var, kim onu başına qoysa, onu heç kim görməz, amma o hamını görər. Onu sizə peşkəş verim, bəlkə bir yerdə xeyri dəyər.

Şah Bəhram xoşhal oldu.

Sonra Dev Sərxab saçından tük qopardıb:

- Harda başın dərdə düşsə, bunu oda tut, mən dərhal yanında hazır olaram, - deyib Şah Bəhrama verdi. Sonra qardaşı Dev Qəndab "Şah Bəhramı sizə göndərdik, yaxşı peşkəş verib onu Şəhrisəbzə yola salın" deyə bir namə yazdı. Sonra dörd devə Şah Bəhramı qardaşının qalasına aparmağı buyurdu. Devlər Şah Bəhramı alıb havaya uçdular və Dev Sərxabın naməsini Dev Qəndaba yetirdilər. Dev Qəndab bütün devlərini Şah Bəhramın qarşısına yolladı, onu böyük cah-cəlal və hörmətlə gətirib taxta çıxardılar. Dev Qəndabın hökmü

ilə yemək və şərab götirdilər. Şərab içib Şah Bəhramın başı qızışdı, Dev Qəndaba baxıb bir söz dedi:

Dev Qəndab, ərzimi bəyan eyləyim,
Tərlan, qara gözlü yarım gedibdir.
Dərdi-halim sənə əyan eyləyim,
Əldən çıxan zülfə-tarım gedibdir.

Ayrı düşdüm yordan, yandı şirin can,
Çıxdım sorağına, səs salıb hər yan,
Gəlib dad edirəm zari-sərgərdan,
Ağlım-huşum, ixtiyarım gedibdir.

Zimistana döndü fəsli-baharım,
Xəzan vurub soldu bağçada barım.
Qalmadı könlümdə səbrü qərarım,
Gecə-gündüz intizarım gedibdir.

Çıxdı yarım əldən novça çağında,
Ayrılıb qalmışam dərdi-dağında,
Bülbül uçdu, gül qalmadı bağında,
Gülşən içrə gülüzərim gedibdir.

Şəhdi-şəkər şərbətindən içibdir,
Şah Bəhram izində sərdən keçibdir,
Şəhrisəbzi vədə verib uçubdur,
Nazlı pərim, qəmküsərim gedibdir.

Əlqissə, Şah Bəhram sözünü qurtardı. Ondan sonra Dev Qəndab "Şəhrisəbzin yerini öyrənib gəlin" deyib devlərinə hökm etdi. Devlər getdilər, amma Şəhrisəbzin yolunu tapmadan gəldilər. Şah qəmnak olub oturdu. Dev Qəndab Şah Bəhrama baxıb:

- Ey Şah Bəhram, bunca qəmgin olma, mənim Dev Qəndal adlı bir qardaşım var. O, dörd min devin padşahıdır. Əlbəttə, Şəhrisəbzin yolunu o bilər, müşkülü asan eylər, - dedi. Sonra isə sizin yanınızda xəcalətli olduq, ancaq sizə bir peşkəşimiz var. Süleyman

peyğəmbərin əsasını alın, deyib əlindəki əsanı Şah Bəhrama verdi. Bunun xasiyyəti belədir, yüz zəncirlə bağlanmış qapı olsa, bu əsa ilə işarət etsən, açılar. O, saçından tük qopardıb:

- Harda başın dərdə düşsə, bunu oda tut, mən dərhal yanında hazır olaram, - deyib Şah Bəhrama verdi.

Dev Qəndab Şah Bəhram haqqında namə yazıb onu aparan devlərlə yolladı. Devlər Şah Bəhramı bir saatə Dev Qəndalın qalasına götürüb çatdırıldılar. Dev Qəndal onu hörmət ilə qarşılıdı. Şah Bəhram gördü ki, Dev Qəndal başı göyə yetən, saçı misli-çinar kimi yekə bir devdir. Şah Bəhram heyran qaldı. Əlqissə, Deb Qəndal onu çıxarıb yemək və şərab verdi. Ondan sonra Şah Bəhramdan xəbər sordu, Şah Bəhram da xəbərini verib beş kəlmə söz söylədi:

Səfiləm bir yar üçün, ərzimi izhar eyləyim,
Dərdi-halımı sana, sirrimi aşkar eyləyim.

Cismi-canım gedəli zərrə muradım qalmadı,
İstərəm yar eşqində özümü bimar eyləyim.

Canımı edəm səfil, ya rəb, tapam yar yolunu,
Gecə-gündüz yatmadan özünü bidar eyləyim.

Çöllərə tutum üzüm, sinəmi edib çaki-çak,
Könlümü qəm ilə yüz dərdə giriftar eyləyim.

Bizlərə, Qəndal, əgər sən eyləsən yordan xəbər,
İstəsən əvəzində canımı qurban eyləyim.

Qaçmaram yar eşqindən mən, hər nə gəlsə başıma,
Dönmərəm, özümü yüz min dərdə düçər eyləyim.

Ol pərinin eşqində Şah Bəhram könlü mübtəla,
Şəhrisəbz içrə gəzib mən geşti-bazar eyləyim.

Əlqissə, Şah Bəhram sözünü qurtardı. Ondan sonra Dev Qəndal:

- Sizdən əvvəl xəbər gəlmışdı. Mən devləri Şərhisəbzin sorağına göndərmışəm. hələ qayıdan yoxdur. Umudum var ki, sənin işini həll edərik, - dedi. Şah Bəhram xoşhal olub Dev Qəndalın canına dua oxudu. Bu gecə belə keçdi. Sabah bütün devlər gəldilər. Onlar:

- Qaf dağının bütün qalalarını gəzdik, heç bir nam-nışan tapa bilmədik, - dedilər.

Şah Bəhram gəmgin oldu. Elə bu vaxt Qafrit adlı bir dev gurlayaraq asimandan uçub gəldi. Dev Qəndal ondan:

- Şəhrisəbzin yolunu tapa bildinmi? – deyə soruşdu. Qafrit:

- Hava ilə neçə dağları, neçə dəryaları keçib Şəhrisəbzi görüb qayıtdım, - dedi.

Dev Qəndal Şah Bəhrama:

- Məndə Süleyman peyğəmbərin çarığı var, onu sənə peşkəş verirəm. Onun xasiyyəti budur ki, onu geyinən adam nə qədər yol getsə, heç yorulmaz, - dedi. Şah Bəhram xoşhal olub çarığı aldı. Ondan sonra Dev Qəndal Şah Bəhrama saçından verib:

- Harda basın dərdə düşsə, bunu oda tut, mən dərhal yanında hazır olaram, - dedi.

Sonra devlər Şah Bəhramı taxta mindirib asimana uçdular. Bir neçə gün sonra bir dağa yetişdilər. Bir qala göründü. Orda gözü yaşıl zümrüddən salınan, aləmə rövşən verib duran bir şəhərə sataşdı.

Çox görmüş qoca bir devvardı. O:

- O görünən Şəhrisəbzin dağıdır. Süleyman peyğəmbərin şəhəridir. Bizim burdan o yana getməyə haqqımız yoxdur, - dedi. Sonra devlər saqlaşıb, uçub getdilər. Şah Bəhram dağın başında durdu, könlü qubar elədi, xudanı çağırıb beş kəlmə söz dedi:

Gözəl Allah, şahım mənim,
Məni ol canana yetir.
Qəmzəsi ox, qaşı kaman,
Kirpiyi peykana yetir.

Səndə bir cahanın ərki,
Toz eylərsən dağı, bərki,
Gözüm nuru, canım görkü,
Hüsn içrə sultana yetir.

Kimsə yetməz imdadımı,
Özün eşit fəryadımı,
Qadir Allah, bu dadımı
Bir adil divana yetir.

Sən yetiş, ərkli sultanım,
Düzə yetir bu divanım,
Cismim içrə xəstə canım,
Dərdimi dərmana yetir.

Eşq oduna yandım, söndüm,
Nalə edin sənə geldim,
Könül ərkim, can peyvəndim,
Cismim içrə cana yetir.

Hər dəm yad eyləyim sizi,
Şah Bəhram der: qoru bizi,
Vədə vermiş Şəhrisəbzi,
Ol əhdi-peymana yetir.

61

Əlqissə, Şah Bəhram Süleyman peyğəmbərin küllahını başına qoydu, əsasını əlinə aldı, çarığını ayağına geydi. Allahın min bir adını çağırıb dağın dibinə endi. Az getdi, çox getdi, Şəhrisəbzin darvazasına yetişdi. Gedib bazara çıxdı. Burda çoxlu adam vardi, hər kəs də öz işi ilə məşğul idi. O, bazarı dolandı, amma bir qırğa çıxa bilmədi. Axşam düşdü, qaranlıq basdı, Şah Bəhram bir tərəfdə yatdı. Dan atandan sonra Şəhrisəbzin işini gəzib padşahın bargahını tapa bilmədi. Yenə axşam oldu. Şah Bəhram öz-özünə: „Bu gün iki gündür padşahın bargahını tapa bilmirəm, mat qalmışam” dedi. Yenə yatdı. Üçüncü gün gördü ki, bir dəstə pərizad bir tərəfə gedir. Şah Bəhram onların dalına düşdü. Onu heç kim görmədi. Pərilər şahın bargahına gəldilər. Şah Bəhram gördü ki, başı fələyə çatan doqquz min dev, pəri mürəssə dayaqlı o bargahda durur.

Şah Bəhram saysız-hesabsız çox pərdələrdən keçib başqa bir yerə yetişdi. Gördü ki, padşah orda oturur, yanında da Balahüsə

bənzəyən bir pəri var. Şah Bəhram onların söhbətinə qulaq asdı.
Padşah:

- Öz qızına de, bizi el içində rüsvay eləməsin. Adamzada kö-nül verməsin!

Ondan sonra balahüsün anası dayəni çağırıb dedi:

- Qızı de, bizi el içində rüsvay eləməsin, xam xeyaldan əl çəksin, adamzaddan könül üzüsün!

Dayə Balahüsün yanına getdi. Şah Bəhram da onun dalına düşdü. Dayə yeddi qat pərdəni keçib bir taxta yetişdi. Balahüsün orda idi. Dayə Balahüsün yanına varıb dedi:

- Atan-anan məni sənin yanına göndəriblər ki, səni başa salım. Onlar deyirlər ki, Balahüs adamzad üçün dərd çəkməsin, çünkü on-lar bivəfa olur, bizi el içində rüsvay eləməsin. Onda Balahüsün:

- Ey dayə, mən bu sözlərinə adamzaddan keçmərəm. Bu öz ixtiyarımda deyil. Adamzaddan bir xəbər gəlməsə, mən qiyamətə qədər ondan könül üzmərəm. Ta ölüncə yolunu gözlərəm. Əhdi-peyman eləyəndən sonra dərimi soysalar da, ondan dönəmrəm, - de-yib bir qəzəl söylədi:

Ol muradım, məqsədim, Kəbəmi gözlər gözlərim,
Dayə, sən get bu yerdən, qibləmi gözlər gözlərim.

Yar üçün olsam onun eşqində rüsvayı-cahan,
Yaxşı adı istəməm, bədnəmi gözlər gözlərim.

Eylərəm dildara mən gər olsa həm yüz min fəda,
Gözlərimin rövşəni, didəmi gözlər gözlərim.

Adamzadın eşqindən gər desən ki, keç bugün,
Ta qiyamət olunca əyyamı gözlər gözlərim.

Keç bu sözdən, eyləmə ta əhdi-peymanın şikəst,
Şəhri-Farsa əhd ilə peymanı gözlər gözlərim.

Ta özümü etməyim mən bəndi-zindandan xilas,
Ta ki ol yadrdan gələn peyğamı gözlər gözlərim.

Keç xəyaldan, vermə sən Balahüsənə təşvişi,
Dönmərəm, ey dayə, mən, Bəhramı gözlərim.

Əlqissə, Balahüsən bu sözləri deyəndən sonra Şah Bəhram gəldiyini məlum edib bir söz dedi:

Nazlı yarım, sərdən keçib
Mən sənə seyrana gəldim.
Abdal cindasını geyib
Çarx vurub, kövlana gəldim.

Sən bülənddə, mən pəsdəyəm,
Bir ilrara peyvəstəyəm,
Həsrətində mən xəstəyəm,
Dərdimə dərmana gəldim.

Rəqib tənəsindən qaçıb,
Qapıların qulpun açıb,
Onca dərbənddən keçib,
Gör, bugün meydana gəldim.

Qönçəsisən bağça-barın,
Tər açılan növbəharın,
Çekib sənin ahü zarın,
Bülbüləm, bustana gəldim.

Gəldim qapına, dad edib,
Taxtı-tacım bərbad edib,
Gül hüsnünə pərvaz edib,
Şəm üzrə pərvanə gəldim.

Şah Bəhram der: ərzim sizə,
Dilbər, vədə verdin bizə,
Enib gəldim Şəhrisəbzə,
Ol əhdi-peymana gəldim.

Əlqissə, Şah Bəhram sözünü dedi, amma Blahüsн ha baxdısa onu görə bilmədi. O vaxt Balahüsн də bir neçə kəlmə söz söylədi:

İlqarına möhkəm, vəfali yarım,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?
Möhnət çəkib gələn cəfali yarım,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Qəbul olmuş məgər xana niyazın,
Aldı ixtiyarım bu şirin sazin,
Qeybdən yetişdi bülbül avazın,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Sevən yarım, sən qulaq tut sözümə,
Qəhbə fələk pərdə çəkmiş üzümə,
Səsin gəldi, görünmədin gözümə,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Başda qismət etmiş yaradan xalıq,
Yolun gözlər idim, yüz can fədalıq,
Haçan gördün bizdən bir bivəfaliq,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Bağlı oldum bir ilqarda, bir sözdə,
Nə səbəbdən pərdə tutdun sən üzdə,
Nə günah, nə taqsır tapdın sən bizdə,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Əl-ayağım bağlı, könlüm dilgirdir,
Mövlam qismət etmiş, bizə təqdirdir,
Tanrı birdir, ilqar birdir, söz birdir,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Kimsəm yoxdur, kimsə gəlməz yanımı,
Ölər oldum, susadınmı qanıma,
Balahüsəm, odlar saldıñ canıma,
Neyçün özün bizdən pünhan edirsən?

Əlqissə, Balahüsн sözünü tamam etdi. Sonra Şah Bəhram Süleyman peyğəmbərin əsası ilə çariqlarını və küllahını çıxarıb Balahüsнün yanına gəldi. Ondan sonra ləb-ləbə, dodaq-dodağa, sinə-sinəyə qoyub eyşi-işrət, zövqi-səfa sürüb bir yatdılar. Sonra ikisi güllə-gülə, oynaya-oynaya darvazaya vardılar. Camaat heyran olub tez padşaha xəbər yetirdi. Padşah da mat qaldı, „Bu nə işdir?” deyib dayəni yolladı. Dayə Balahüsнün yanına gəlib:

- Ey Balahüsн, bu nə haldir? – dedi. Balahüsн dayəsinə tərəf şad-xürrəm baxıb beş kəlmə söz söylədi:

Dayə, gör, əlhəmdülillah, yara uğradım bugün,
Eşqdən sərməst olub, qaynayıban daşdım bugün.

Başımızdan keçən ol hər nə hekayət-qissəni,
Gör, salib qol boyuna yar ilə çulğاشdım bugün.

Yatdım anca söhbət edib, qol boyuna salışib,
Həm öpüşüb, həm qucuşub, güldüm, oynasdım bugün.

Bavər eylə, dayə, gəl, didara vasil olmuşam,
Ayrılıb bu qüssə, çox qəmdən üzülüşdüm bugün.

Üzüm üzünə qoyub, alma yanaqdan dişləyib,
Boynuna zülfüm taxıb, qəddinə çulğashdım bugün.

Sinəbə-sinə olub, dodaqba-dodaq, ləbə-ləb,
Köksümü köksünə qoyub xub qucaqlaşdım bugün.

Siz görün, Balahüsнün yanında Şah Bəhram durur,
Bir döşək, bir yastıqda yar ilə çırmışdım bugün.

Əlqissə, bu sözdən sonra Balahüsнün dayəsi:

- Belə biiman sözü niyə söyləyirsən? - deyib inanmadı. Ondan sonra Balahüsн Şah Bəhrama:

- Süleyman peyğəmbər eşqinə özünü göstər, - dedi. Əlqissə, Şah Bəhram başından Süleyman peyğəmbərin küllahını götürüb

özünü məlum etdi. Dayə Şah Bəhramın camalın görcək təhsin və afərin dedi.

- Bu əcəb hikmətdir, - deyib Balahüsünə ata-anasına müştuluğunu qəçmaq istədi. Şah Bəhram rüxsət verdi. Dayə padşahın yanına gedib:

- Sizlərə müjdə olsun! Şah Bəhram neçə dağlardan və dənizlərdən aşib Balahüsünə yanına gəlibdir, - dedi. Padşah öz hərəmi, pərilər, bəylər və əmirlər ilə Şah Bəhramı görməyə gəldi.

Şah Bəhram padşahın önungə çıxıb təzim etdi. Padşah onu göründə heyran oldu.

Əlqissə, padşah Şah Bəhramın qolundan tutub taxta çıxardı. Ondan sonra təbil vurdurdu. Bir neçə vaxt şadyanalıq etdilər.

Padşah hərəminə üz tutub:

- İndi nə məsləhətdir? – dedi. Hərəmi:

- Daha nə məsləhət olacaq? Bunları bir-birindən ayırsan, Allaha xoş getməz. İndi kəbin kəsib bir-birinə qovuşdurmaq lazımdır, - dedi.

Ondan sonra doqquz gecə-doqquz gündüz toy edib Balahüsünü ⁶⁶Şah Bəhrama verdilər. İki aiq yenə də eyş-işratə məşğul oldular. Bundan sonra cümlə aləmə vəlvələ düşdü. „Balahüsünü adamzad padşahına veriblər” deyə bütün devlərə, pərilərə xəbər yayıldı. Dev Zəlzələ adlı bir haramzada devvardı. Dev Zəlzələ „Gərək adamzadı öldürüb Balahüsünü özüm alam” deyib ləşkər çəkdi və Balahüsünə atasına xəbər yolladı.

Əlqissə, şah: „Felimiz azmasa, bi işi görməzdik” deyib qəm-qüssə içində oturmuşdu. Şah Bəhram onun yanına gəlib söz soruşdu. Şah cavab vermədi. Şah Bəhram bikef olub Balahüsünə yanına gəldi və:

- Padşah qızını verməyə peşman olub, dedi. Onda Balahüsünə atasını yanına gedib:

- Ey ata, niyə qayğı-kədərə qərq olubsan? – dedi. Padşah:

- Ey qızım, mən qayğı çəkməyim, kim çəksin? Dev Zəlzələ qoşun çəkib gəlir. Bizim Dev Zəlzələ ilə yağı olmağa həddimiz yoxdur. O haramzada bizim başımıza çox işlər gətirər. Onun üçün qəm-qüssə için. Batmışam, - dedi.

Ondan sonra Balahüsün Şah Bəhramın yanına gəlib əhvalatı

olduğu kimi danışdı. Şah Bəhram qaynatasının yanına gəlib, ona ürək-dirək verrib beş kəlmə söz söylədi. Görək, nə söylədi:

Məlul qalma, getmə düşmən sözünə,
Qalx, ey şahım, sabah savaş günüdür.
Sığınağın yaradanın özünə,
Qalx, ey şahım, sabah savaş günüdür.

Heç baxmaram büləndinə, pəstinə,
Gələr olas Şəhrisəbzin üstünə,
Qüvvət gələr qoç igidin dəstinə,
Qalx, ey şahım, sabah savaş günüdür.

Biz su olub hər tərəfə axmariq,
Ol gədənin sözlərinə baxçarıq,
Biz laf ilə siyasetdən qorxmariq,
Qalx, ey şahım, sabah savaş günüdür.

Sabah olsun, düşmən halın görəlim,
Tor quruban səf-səf olun duralım,
Dev istəsə, qarşısına varalım,
Qalx, ey şahım, sabah savaş günüdür.

67

Əlqissə, Balahüsün atası bu sözləri eşidib könlü ziyadə xoş və şadman oldu. O, qoşun yığıb şəhərdən çıxdı. Dev Zəlzələ də qoşun çəkib səf-səf düzüldü. İki ləşkər iki yanda dərya kimi dalgalandı.

Şah Bəhram devlərin saçlarını oda tutdu. O dəqiqə devlər asimanın səf-səf enib gəldilər.

Saqqlalar yer sulayıb, fərraşlar yer süpürüb meydanı hazır elədilər. Dev Zəlzələnin özü ləşkərdən çıxıb meydana girdi. Bu yandan da Şah Bəhram təbil çaldırıb, ərəb atını minib nizəsini əlinə aldı, polad qılincini belinə bağladı, birbaşa meydana girdi. Dev Zəlzələ Şah Bəhrama baxıb bir kəlmə söz dedi, Şah Bəhram da ona cavab verdi.

Dev Zəlzələ:

Qələt xəyaldan əl götür,
Salıb get sən ol pərini,
Cıqqanı ver, başın qurtar,
Özün qaçıb sal pərini.

Şah Bəhram:

Bəri gəl, bunca laf vurma,
Mən saymanam hər qəddini.
Meydan içrə çox görmişəm,
Sənin kimi xər qəddini.

Dev Zəlzələ:

U mudun olsa ol canda,
Gəzər olsan gen cahanda,
Başın qurtar, sal meydanda,
Qəddi-boyu dal pərini.

Şah Bəhram:

Qoçaqlar meydanda ölsün,
Qəzənfər oynunu salsın,
Şirin cana heyfin gəlsin,
Bugün, qoca, ver qəddini.

Dev Zəlzələ:

Atınızı sürün, bəylər,
Qol-budağın vurun, bəylər,
Feli azib, görün, bəylər,
Gəl bağışla gül pərini.

Şah Bəhram:

Əli zülfüqarın çalam,
Basam, yıxam, vurub alam,
Kəsilərsən qələm-qələm,
Gizləyəmməz yer qəddini.

Dev Zəlzələ:

Qol kəsilər bugum-bugum,
Başın kəsib alam tuğun.
Ləşkərim çox, yiğin-yiğin,
Gəl, təhvil ver ol pərini.

Şah Bəhram:

Laf söyləmə, üzü qara,
Çəkilərsən hələ dara,
Kəsilərsən para-para,
Yox edərsən var qəddini.

Dev Zəlzələ:

Zəlzələ der: bağrim söksən,
Beynim sorub ətim çəksən,
Başım kəsib qanım töksən,
Nuş canına, al pərini.

Şah Bəhram:

Şah Bəhram der: səni tutub,
Qollarını beldə çatıb,
Qabağına atın qatıb
Mum eylərəm zor qəddini.

Əlqissə, bunlar sözlərini tamam etdilər. Sonra Şah Bəhram at saldı, Dev Zəlzələni vurub atdan yıxdı. Dev Zəlzələnin qoşunu da basıldı. Onların ölenləri öldü, ölməyənlərini padşahın hüzuruna gətirdilər. Amma Şah Bəhram Dev Zəlzələdən əl çəkmədi. Kəmənd

atıb Dev Zəlzələni tutdu və padşahın yanına gətirdi. Padşah:

- Bərəkalla, adamzadın qeyrətinə, - dedi.

Ondan sonra uzun müddət Şəhrisəbzdə toy-bayram oldu.

Bir gün Şah Bəhram padşaha dedi:

- Mən öz vilayətimə getmək istəyirəm.

Şah rüxsət verdi.

Əlqissə, Şah Bəhram az getdi, uz getdi, gəlib öz vilayətinə yetişdi. Şah Bəhramla Balahüsən zövq və işrətlər sürdülər. Çoxlu xoş günləri oldu, murad və məqsədlərinə yetdilər.

GÜL VƏ BÜLBÜL

(qısa məzmunu)

Amma ravidər belə rəvayət edirlər ki, qədim əyyamda Turan vilayətində Nəsir adlı bir padşah var idi. Adillikdə aləm padşahı ona tay ola bilməzdi. Onun nə bir oğlu, nə də bir qızı vardi.

"Heyif, dünyadan övladsız köçürəm" deyib ah çəkirdi. Gündələrdən bir gün padşah hərəmxanasında kiçik əyalı ilə məşvərət qılıb otururdu. „Biz bu dünya malını kimin üçün yiğdiq? Malim-mülküm, taxtı-tacım özgələrə qalacaq” deyib övliyaları çağıraraq zar-zar ağladı, alını diziñə dayayıb yatdı, eləcə yuxuya getdi.

Padşah səhərə yaxın yuxu gördü. Gördü ki, bir bağın içində oturub. Gözəl bir gül açılıb, onun üstündə də xub şəkil, xoş münəq-qəş, xoş əlhan, xoş avaz dan bülbülü cəh-cəh vurub oxuyur. Padşah o bülbülü görüb əhvalı xoş, könlü çağ oldu, onun zövqi-tamaşasına şad-xürrəm olub diksinərək yuxusundan oyandi.

Padşah yuxusunu olduğu kimi hərəminə danışdı. Hərəmi bunu yozmaq üçün filan dağın döşündə inzivaya çəkilib ibadətlə məşğul olan bir abidə müraciət etməyi məsləhət gördü. Padşah çoxlu hədiyyə ilə abidin yanına getdi. O, padşahın yuxusunu xeyrə yozdu və dedi ki, onun bir oğlu olacaq. Gül adlı bu uşaq yeddi yaşına çatanda bir pəri qızına aşiq olacaq, uzun illər onun dalınca gəzəcək, axırda muradına yetəcək. Dedikləri doğru çıxsa, padşah ona əlavə olaraq qırx at-madyan da verəcəyini söylədi.

Əlqissə, doqquz ay on gündə vaxtı dolub padşahın bir oğlu oldu. Padşah qırx gün-qırx gecə toy-bayram elədi, acları doyurdu, çılpalarları geydirdi.

Ondan sonra padşah üləmaları ağ otağına çağırıldı. Üləmaların məsləhət ilə şahın oğluna Bülbül adını qoydular. Əlqissə, ondan sonra bir neçə müddət ötdü, Bülbül yeddi yaşına çatdı.

Padşahın Zəlili adlı bir qulamı var idi. Onu Bülbülə xidmətçi olaraq verdi. Padşahnın vəzirinin də bir oğlu var idi. Adı Sala bəy idi. Onların üçünü də mollaxanaya qoydular. Mollanın adına Molla Qələndər deyirdilər.

Əlqissə, bir cümə günü Bülbül, Sala, Zəlili bağ'a seyrə getdi-lər. Bülbül bu bağın naxış-nigarına tamaşa edib heyran qaldı. Gördü ki, gözəl münəqqəş bir çarhovuz var. Bülbül o hovuzın başında sərv ağacının kölgəsində oturdu. Qəfil yuxuya getdi. Yuxusunda əvvəlcə Xoca Hafiz adlı bir dərvişi gördü. O dərviş Bülbülü İstanbula, Dilaram adlanan başqa bir bağ'a götürüb Gül adlı bir pəri qızının rəsmini ona göstərdi. Dedi ki, bu qız şah Əlicanın qızıdır, özü də İranın Sinəfam şəhərində yaşayır. İstanbul padşahı Gülə aşiq olduğu üçün bu bağı onun eşqinə saldırıb. Bülbül o qızı görcək aşiqi-shəyda oldu. Yuxudan oyanıb gördükörünü bəyan etdi, beş kəlmə söz dedi:

Dostlarım, bir surəti-zibaya aşiq olmuşam,
Saçı sünbül, üzü ğül, xubraya aşiq olmuşam,
Görk içində bimisil, bitaya aşiq olmuşam,
Dolan on dörd gecəlik ol aya aşiq olmuşam,
Ahı çox, əfəganı çox sevdaya aşiq olmuşam.

Doğdu Zöhrə ulduzu, şəmsi-qəmərdir üzləri,
Qəsd ilə aldı mənin canımı cəllad gözləri,
Ləbləri qəndü baldır, şəhdi-şəkərdir sözləri,
Sürmə olsun gözümə xaki-payının tozları,
Kirpiyi ox, qaşları ol yaya aşiq olmuşam.

Qoynunda bitmiş, məğər bağ-İrəmnin narıdır,
Ol cəmalından yaranmış şəmi-aləm nurudır,
Ya pəri-pəykərdir ol, ya da cənnətdə huridir,
Ya baldır, ya da nabat, ya da oların biridir,
Öylə bil kim, cənnətil-məvaya aşiq olmuşam.

Ol Xəlilüllah kimi eşqində nara atsalar,
Mancanağa bağlayıb əlim-ayağım çatsalar,
Ya tutub Cərcis kimi yüz para-para etsələr,

İstərəm Yusif kimi eşqində qul tək satsalar,
Eşq bazarında yaman sevdaya aşiq olmuşam.

Bir əsər dərdi başıma, əsdi ol eşqin yeli,
Sürməlidir gözləri, xinalıdır nazik əli,
Tər açılan qönçə-gül, bar içrə süsən sünbülü,
Ağzıma tüpürdi, bəylər, Xocayı-Hafız vəli,
Bülbüləm, bir tər güli-rənaya aşiq olmuşam.

Əlqıssə, bu xəbər padşahın qulağına da çatdı. Padşah Bülbülə baxıb: "Ey gözümün rövşəni, ciyərimni parası, Gülnün vilayətinə getmək çox müşkül işdir. Gül pərizaddır, sən adamzad. Pərilər adam fərzəndinə könül verməzlər. Gəl, daşı ətəyindən tök, bu sevdadan əl çek. Adamzad əhlindən kinin qızını istəyirsən, sənə alım" deyib zarzar ağladı, getməməsi üçün çox yalvardı. Bülbül isə atasına cavab verib beş kəlmə söz dedi:

Can babam, öyüdün ala bimənəm,
Gedərəm ol yana, getməsəm olmaz,
Təqdir-qismət nədir, bilə bilmənəm,
Girərəm meydana, girməsəm olmaz.

Aşiq olan adam durar sözündə,
Aləm görkü ol pərinin üzündə,
Mənin könlüm Şah Əlican qızında,
Vərərəm bu canı, verməsəm olmaz.

Yarım getdi, qaldım mən zarü zəlil,
Çarəm yox, əmr etdi ol rəbbim cəlil,
Neçə müddət gəzib sərgərdan-səfil,
Yürürəm izində, yürməsəm olmaz.

Qəm çəkməyin, mən getsəm də gələrəm,
Yar yolunda baş ətəyə salaram,
Ya pərimi alar, ya da ölərəm,
Duraram bu sözdə, durmasam olmaz.

İstərəm bu canım alışa, yana,
Varib yarın şirin ləbindən qana,
Eşit, şah, yarımi kim yaman sana,
Sərərin hamını, sərməsəm olmaz.

Tutaram yolunu dağın, çöllərin,
Çəkərəm cəfasın uzaq yolların,
Bülbüləm, bağ içrə qönçə gullərin,
Dərərəm dəstəsin, dərməsəm olmaz.

Əlqissə, padşah bildi ki, Bülbül haqq aşiqi olup, külli-aləm yiğlib gəlsə də, sözündən dönməz. „Buna heç bir əlac, çarə yoxdur“ deyib, Bülbülə bir ləşkər sərəncam qıldı, almaz qılıncını, Şahsuvar adlı atını ona verdi. Molla Qələndəri, Sala bəyi, Zəlilini qoşuna sərdar edib yola saldı. Onlar onca çöllər keçib, onca dağlar aşib, neçəneçə dəniz-dəryalardan keçib ancaq yeddi ilə İstanbul şəhərinə çatdılar. Bir müddət burda qaldılar, axırı hückum edib Dilaram bağına girdilər. İstanbul padşahı da bağda idi. Bülbül onu öldürüb şəhəri ələ keçirdi. Padşahın Aycamat adlı qızını Molla Qələndərə verdi. Bir müddət şəhəri ədalətlə idarə etdi. Sonra Molla Qələndəri öz yerinə qoyub qoşunun yarısını ona verdi, özü isə başının dəstəsi ilə Gülün dalınca yola düşdü.

Bunu burda qoyaq, sizə Güldən xəbər verək. Gül də eyni şəlildə Bülbülü yuxusunda görüb bir könüldən min könülə ona aşiq oldu, Bülbülün dərdi ilə tutşub yandı.

Bülbül başının dəstəsi ilə gəlib Nil dəryasına çatdılar. Bu, ucu-bucağı olmayan bir dərya idi. Onu keçmək üçün sal düzəltməyə başladılar. Ancaq qoşunun içində narazılıq var idi. Hamı öz vilayətinə qayıtmaq istəyirdi. Ona görə gecə ikən qoşun qaçıb dağıldı. Səhər məlum oldu ki, qala-qala səksən adam qalib. Bülbül onlara da rüxsət verdi ki, çıxıb getsinlər. Ancaq onlar getmədilər. Onda Bülbül onların qırxını İstanbula, ordan da Turan vilayətinə göndərdi ki, başlarına gələnləri xəbər versinlər. Özü qırx igidlə yola düşdü. Nil dəryasının ortasındaki bir adaya çıxdılar. Burda Salar adlı bir dağ, Talus adlı bir şəhər vardı. Bu şəhərin padşahı Qönçəbi adlı gözəl bir

qız idi. Qönçəbinin adamları hücum edib Bülbülün qırx ığidinin on beşini öldürdülər, iyirmi beşini isə əsir alıb götürdülər. Gül, Sala bəy və Zəlili bir qovaq koğuşunda yatdığı üçün onları görmədilər.

Əsirləri sorğu-sual edən Qönçəbi Bülbülün Gülcə aşiq olduğunu və onun dalınca gəldiyini öyrəndi. Beş yqz adam göndərdi ki, onu, Sala bəyi və Zəlilini tutub gətirsindər. Bülbül, Sala bəy və Zəlili bu beş yüz əsgərdən iki yüzünü qırıldılar, beşini yaraladılar, qalanları da Qönçəbinin yanına gedib əhvalatı olduğu kumu danişdilar. Onda Qönçəbi özünün dörd elçisi ilə birlikdə Bülbülün iyirmi beş əsgərini onun üstünə belə bir xəbərlə yolladı: „Gəl məni al, özün də bizim padşahımız ol”.

Əlqıssə, Bülbül Qönçəbinin yanına gəldi. Xoş-beşdən sonra Bülbül mətləbini söylədi, Qönçəbi ilə Bülbül beş kəlmə söz dedilər.

Qönçəbi:

Yeni başdan odlar saldın canımı,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.
Nə təhər baxırsan mənim şanıma,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Çağırdın, sultanım, gəldim yanına,
Qoyma, şahım, xəcalətə sən məni.
Bihudə od salma şirin canına,
Qoyma, şahım, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

İki cahan aşiq idi özümə,
Mail idi şəhdi-şəkər sözümə,
Almaz idim aləm ərin gözümə,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Gələndən-keçəndən, yoldan ötəndən,
Ənbərdən, əfşandan, mişki-Xotəndən,
Yar üçün ayrıldım ana vətəndən,
Qoyma, şahim, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

İşvə ilə gözüm-qasıım süzərdim,
Sona kimi süd gölündə üzərdim,
Bir münasib yar istəyib gəzərdim,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Qəm öyündə qəmxarımı istərəm,
Qara gözlü dildarımı istərəm,
Bu dünyada öz yarımı istərəm,
Qoyma, şahim, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

Onca sözlər dedin, gəldi xoşuma,
Çımadı sənin tək biri qarşıma,
Səni görcək noldu ağıl-huşuma,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Mən salmışam oda şirin canımı,
Ya tapam, ya tökəm qızıl qanımı,
Tərk edib çıxmışam xanimanımı,
Qoyma, şahim, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

Sən yetə bilməzsən könül şadına,
Gül hərgiz düşməsin sənin yadına,

Mən əvvəldən aşna idim adına,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Nəsimi tək soysalar da dərimi,
Dönmərəm, çağırın heyyül-kərimi,
Ya ölürem, ya alaram pərimi,
Qoyma, şahım, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

Boyun əysən, yaxşı yola başlaram,
Etməsən, soydurub dərin aşlaram,
Ya öldürüb, ya zindana daşlaram,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Bir başa bir ölüm, gümanım yoxdur,
Əcəl yetə, dərdə dərmanım yoxdur,
Ölsəm yar yolunda, ərmanım yoxdur,
Qoyma, şahım, xəcalətə sən məni.

Qönçəbi:

Bu yoldan çox gəlib keçdi səncəsi,
Yar deyib canını verdi neçəsi,
Mənəm bu bostanın tər gül-qönçəsi,
Görməyəydim, köyməyəydim mən səni.

Bülbül:

Qurtulmadım həsrət ilə zülüm dəm,
Ayrılıq acıdır bəlkə ölüm dəm,
Mən Bülbüləm, ayrı düşdüm Gülmədən,
Qoyma, şahım, xəcalətə sən məni.

Əlqissə, Qönçəbi gördü ki, Bülbülancaq Gülü istəyir. Bir neçə gün sonra Bülbülü bir də yanına çağırıldı, xeyli söz-söhbətdən, sazlı-sözlü deyişmədən sonra Bülbülün təklifi ilə Sala bəylə evlənməyə razı oldu. Ancaq bir şərt qoydu: gərək bu vilayətin Kələzav qəryəsindəki qızıl-gümüş mədəninin, xəzinənin üstündə yatan əjdəhanı öldürsün. Sala bəy razı oldu, iyirmi beş əsgəri, Bülbül və Zəlili ilə birlikdə Kələzava getdi. Qönçəbinin yüz min ləşkəri də qıraqdan burub baxırdı. Sala bəy əjdəhanı dörd parça eləyib öldürdü. Sonra yeddi gün-yeddi gecə toy edib Qönçəbi ilə evləndi, burada şah oldu. Bülbül o iyirmi beş əsgəri də ona verib özü Zəlili ilə birlikdə Gülün dalınca yola çıxdı.

Az detdilər, uz getdilər, bir mənzilə çatdılar. Gördülər ki, Xarkəlan dağının üstündə qara əjdəha ilə ağ əjdəha çarpışır. Dedilər ki, hansı əjdəha zəif olsa, basılsısa, ona kömək edək. Bir azdan qara əjdəha ağ əjdəhaya dov gəlməyə başladı. Onlar atlarını sürüb qara əjdəhanı öldürdülər. Ağ əjdəha onalara təzim edib dedi:

- Mənim adım Zövqimardır. Siz məni qara əjdəhadan qurtardınız. Bundan sonra ömür boyu sizin qulluğunuzda hazırlım.

Ağ əjdəha onları öz sarayına qonaq apardı. Bülbül ilə Zəlili hələ ömürlərində belə zəngin saray görməmişdilər. Əjdahanın iki yaxşı atı vardı. İldirim adlı atını Bülbülə, Yel adlı atını Zəliliyə bağışladı. Onlar otaqları gəzəndə burda Aysülüv adlı bir pəri qızını gördülər. Zəlili qızı, qız da Zəliliyə aşiq oldu. Əjdaha o qızı Zəliliyə verdi.

Oradan yola çıxdılar. Yolda gördülər ki, bir dəstə atlı bir geyiki qovur. Bülbül İldirimi sürüb geyiki hamidan əvvəl tutdu. Sən demə, bunlar buranın şahı Şahbaz Adil xanın adamları imiş. Onların içində Narın bəy adlı bir igid Bülbülü şahın yanına gətirdi. Şahbaz Adil xan onların başına gələnlərdən hali olub yeddi gün-yeddi gecə Aysülüvlə Zəlilinin toyunu elədi.

Bir gecə Bülbül yatıb yuxuda göy donlu, qara atlı yaşıl əsalı bir kişi gördü. O, Bülbülü bir bağa gətirib dedi: „Bu bağ Gülün bağıdır, bu şəhərə Sinəfam, bizə də həzrəti-Əli deyərlər. Elə bu vaxt Gül bir tərəfdən çıxıb Bülbülün yanına gəldi. Gül dedi:

- Ey igid, xoş gəlib səfa gətirdin. Sən hansı bağın bülbülüsən?

- Mən sənin Bülbülünəm. Mən xeyli vaxtdır səni gəzirəm. İndi burdan heç hara getmərəm, - deyə Bülbül cavab verdi. Gül dedi:

- Düzdür, mən Gülməm. Ancaq sən indi mənə çata bilməzsən. Şahbaz Adil xanın şəhərində səksən min mədrəsə var. Birinə Şah Əmir Ağam deyirlər. O mədrəsəyə gedərsən, mənim bacım oğlu Salımla orda adamzad arasındadır. O səni mənə yetirər.

Bülbül diksinib yuxudan oyandı. Tez Zəlilini çağırıb onunla həmin mədrəsəyə getdi, orda Salımı tapdı. Salımla söhbət elədilər.

Salım onlara dedi:

- Burda mənim pərizad olduğumu heç kim bilmir, ancaq sizə deyirəm. Sinəfam şəhəri burdan dörd yüz əlli illik bir yoldadır. Biz pərilər o yolu iyirmi günə gedirik. Mənim anam Gülnün böyük bacısıdır, adı da Nigardır. Mən sizin qulluğunuzda hazırlam.

Bülbül gedib Şahbaz Adil xandan rüxsət istədi, Zəlilini ona, onu da Allaha tapşırıb Salımla yola çıxdı. Dörd pərinin gətirdiyi taxta minən Bülbül axır ki, Sinəfam şəhərinə çatdı. Onları Salımın atası-anası, qardaşları qarşıladılar. Salim onları tanış elədi. Belə qərrara aldilar ki, Bülbül bu gecə burada mehman olsun, sabah Salım⁷⁹ onun gəldiyini Gülcə xəbər versin.

Əlqissə, bu söz bu yerdə qalsm, indi xəbəri Güldən eşidin. Elə o zaman Gül də bir yuxu gördü. Yuxusunda Seyrgah başında gəzirdi. Birdən huri təki bir igid qarşısında hazır oldu. Nəzzr qıldı, dərdi ziyada oldu, baxdıqca eşqi artdı. Axırı bihuş olup yixıldı. Bir saatdan son özünə gəldi. Əlinə sazını alıb kənizlərinə baxıb bir qəzəl söylədi.

Yaranlar, yatırdım, huşmudur, nədir?

Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Bilməm, oyaq idim, düşmüdür, nədir,

Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Oyanan iqbalım, ya baxtım imiş,

Bilməm ki, könlümmü, gözümmü görmüş.

Seyr edir, Seyrgah başında yürmiş,

Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Ol dedi: "Qurulmuş yarımin taxtı",
Mən dedim: "Açılmış işıqlı baxtı",
Bəlkə düşüm imiş dan səhər vaxtı,
Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Yaxındır yar ilə səfa sürüşmək,
Seyrgah bağında birgə yürüşmək,
U mudum, arzumdur, görmək, görüşmək,
Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Demişəm onca söz gəldi dilimə,
İraqdan muradım düşdü əlimə,
Mən Güləm, uğradım ol Bülbülümə,
Yarımın camalın gördüm bu gecə.

Əlqissə, Gül bu sözü tamam etdi. Elə bu dəm Salım gəlib Bülbülün gəldiyini xalasına xəbər verdi. Onlar gecə bağıda görüşməyi qərara aldılar. Həmən gecə iki aşiq bir-birinə qovuşdu. Gül Bülbülün eşqinə kənizlərə ipəkdən köynək, atlasdan don, tirmədən qurşaq bağışladı.

Əlqissə, Bülbüllə Gül qırx gün bu bağıda eyş-işrət içində zövqi-səfa sürdülər. Axırda rəqiblər padşaha xəbər verdilər ki, bəs sənin qızın bir adamzad ilə neçə vaxtdan bəri bəzmi-dövran qurub. Padşah cin atına minib "Gül ilə Bülbülü tez tutub mənin yanına gətirin! Dərilərini soydurub, saman təpdiriib bazardan-bazara gəzdirim ki, hamiya dərs olsun", - dedi, iyirmi yasavul, doqquz cəllad göndərdi. Gül onları görcək beş yüz kənizinə işaret elədi. Hər kəniz əlinə bir dəynək alıb yasovulları və cəlladları qovub bağdan çıxardılar. Elə bu vaxt Salım gəlib dedi:

- Məni atam göndərdi ki, Bülbülü özümlə padşahın hüzuruna aparm. Deyir ki, Bülbül hər şeyi mərdana danışsa, bəlkə padşah sizi bağışlayar.

Əlqissə, Salım Bülbülü Şah Əlicanın yanına apardı.

Padşah dedi:

- Ey həddini bilməz adamzad, sən bu məkana necə və hansı cəsarətlə gəlibsin? Bura quş gəlsə, qanad salar, qatır gəlsə, dırnaq

salar. Sən yoxsa dəli-divanəsən? Mənim Gül qızıma biicazət necə qoşulubsan? Yoxsa canından doyubsan? Cəllad, tez ol, bunun boy-nunu vur! Onda Bülbül dedi:

- Ey padşahım, ölümdən heç bir qorxum yoxdur. Ancaq bircə kəlmə sözüm var.

Padşah dedi:

- Sözün varsa, ölməzdən əvvəl söylə! Bülbül bu qəzəli oxudu:

Çıxdım ol yar qəsdinə, versə xuda deb, gəlmışəm,
Eşqi ilə yanmışam, oldum əda deb, gəlmışəm,
Olsun ol can yarsızın təndə cəfa deb, gəlmışəm,
Eşiyində bir sənin şahü gəda deb, gəlmışəm,
Bu şirin can Gül üçün olsun fəda deb, gəlmışəm...

Aldım onda çox vilayətləri, yarsız olmadım,
Şəhri-Talus, şəhri-İstanbulda beş gün qalmadım,
Aysülüvü, Aycamalı, Qönçəbini almadım,
Gəzdim, İran xubların birini gözə salmadım,
Bu şirin can Gül üçün olsun fəda deb gəlmışəm.

Zəbt edib iqlimi aldım, onca ellərdən keçib,
Güclüyə vurdum qılinc, aciz-zəlillərdən keçib,
Ala göz, badam qabaq, çox incə bellərdən keçib,
Kuhi-Salar, Xarkılan, dəryayı-Nillərdən keçib,
Bu şirin can Gül üçün olsun fəda deb gəlmışəm.

Şəhri-Sinəfam içində yara uğradım gəlib,
Xoşimarət, Seyrgah başında dolaşdım gəlib,
Sən bağışla suçumu, güldüm, oynasdım gəlib,
Ol muradım, məqsədim, yar ilə çulğasdım gəlib,
Bu şirin can Gül üçün olsun fəda deb gəlmışəm.

Bir pozuq viyranədir bu yarsızın gulsən mana,
Onca günlər yatmışam, yar qoynudur məskən mana,
Raziyam, bu can gedib,bihudə qalsa tən mana,
Bülbüləm, qönçə Gülümü, şah, bağışla sən mana,
Bu şirin can Gül üçün olsun fəda deb gəlmışəm.

Əlqissə, Şah Əlican Bülbülün mərdanalığını görüb, sözünü eşidib qəzəbi soyudu.

- Ey Bülbül, sənin bu işinnə mat qaldım, Günahını bağışladım. Üç sərtimdən də vaz keçdim. Gülü sənə bağışladım, - dedi.

Salım tez qaçıb Gülü müştuluqladı.

Bundan sonra padşah qırx gün-qırx gecə toy elədi, Gülb Bülbülə verdi. Gullə Bülbül təzədən dünyaya gələn kimi şad-xürrəm olular.

Onlar bir müddət Gülün vətənində qaldıqdan sonra Bülbül öz yurduna dönmək üçün rüxsət istədi. Padşah ona çoxlu qızıl-gümüş, ləl-cəvahirat peşkəş edib Gül ilə birlikdə yola saldı.

Gullə Bülbül yol üstü Şahbaz xan Adilin məmləkətinə gəlib burada onunla, Zəlili, Aysülüv və Narın bəylə ilə görüşdülər, başlarına gələnləri danışdırılar. Qırx gün qonaq qalıb getmək üçün rüxsət aldılar. Şahbaz xan Adil onlara saysız-hesabsız peşkəş verdi, Gullə Bülbülü və Zəlili ilə Aysülüvü yola saldı.

Gullə Bülbül yol üstü Xarkəlan dağından keçərkən Zövqimara xəbər göndərdilər. Əjdəha onları hörmətlə qarşılıyıb hal-əhval tutdu. Bir gecə burda qalıb yola çıxdılar və Talus şəhərinə yetişdilər. Sala ilə Qönçəbi onları cah-cəlalla qarşılıdlar. Toy-bayram qurdular. Sala bəy Bülbüldən xəbər aldı:

Ağabəyim, uzaq yerdən
Sağ-salamat gəldinizmi?
Sizi sevən gözəl yarın
Hardalığın bildinizmi?

Varmı siz tək arif olan,
Qızıl gülə aşiq olan,
Xarkəlanda əjdər ilən
Bir tərs savaş saldınızmı?

Siz gedəli bu diyardan,
Ayrıldım səbrü qərardan,
Aysülüňü Zövqimardan
Zəliliyə aldınızmı?

Sala deyər: ey şahzada,
Yetdinmi məqsəd-murada,
Xoşimarət, Seyrgahda
Gül ilə tuş oldunuzmu?

Bülbül başına gələnləri bir-bir danışdı. Yeddi gün-yeddi gecə toy-düyündən sonra Bülbül dedi:

- Hazırlaşın, gedək. Sizi də özümlə aparmaq istəyirəm.

Qönçəbinin bir oğlu vardı, onu bu şəhərə padşap eləyib Gül Bülbül ilə, Sala bəy Qönçəbi ilə, Aysülüv Zəlilə ilə yola düşdülər. Yollardan, dağlardan, çöllərdən keçib, iyirmi gün dərya ilə üzüb axır İstanbula yetişdilər. Molla Qələndər onları yüz min ləşkər ilə qarşılıdı. Qırx gün-qırx gecə toy-düyün elədilər. Sonra Bülbül yaxşı bir gənci İstanbula padşah qoyub Molla Qələndərlə Aycamalı da özləri ilə apardı.

Xeyli yol gedib Turan vilayətinin üç günlüğünə çatdılar. Bülbül burdan atasına xəbər yolladı. Nəsir padşah, Bülbülün anası, Sala bəyin, Zəlilinin və Molla Qələndərin atası-anası, qohum-qardaşları⁸³ bir neçə ləşkər ilə pişvaza çıxdılar. Yolda görüşəndə Nəsir padşah şadlığından bir qəzəl söylədi:

Al-yaşıl geyinib min rəngli dağlar,
Dağların səfası yaz ilə gələr.
Bəzənib bir bəlük pərizad qızlar,
Sallana-sallana, naz ilə gələr.

Köksün üstündəki nədir yumrular?
Ört üstün, görməsin cahil-cümrlər,
Bahar fəsli olcaq tuti, qumrular,
Oxuya-oxuya, saz ilə gələr.

Qulağa yaraşar bir yekə tana,
Ağ ələ yaraşar qırmızı xına,
Dəstədən ayrılan yaşılbaş sona
Qoşulub bir bəlük qaz ilə gələr.

Qarşımızdan sallanışib gələnlər,
Siyah zülfün dörd tərəfə bölgənlər,
Mənim pirim Şahi-mərdan, ərənlər,
Hər kimin alnına yazılın gələr.

Nəsir deyər: ey murada yetənim,
Viran qaldı səndən sonra vətənim,
Balam gələr deyə umud tutanım,
Qoşulub bir bəlük qız ilə gələr.

Bundan sonra gələnlər bir-birlərinə yetişdilər. Bülbül atdan düşüb atasına izzi-hörmətlə baş endirib, əl-əl üstə qoyub, salam verib görüşdü. Molla Qələndər, Sla bəy, Zəlili – bunlar da salam verib görüşdülər. Söhbət edə-edə şəhərə yetişdilər. Bülbülün anası Gülü və Qönçəbini, Aycamalı və Aysülünü otaqlara yerləşdirdi. Ondan sonra padşah Bülbüldən soruşdu:

- Ey oğlum Bülbül, bu neçə ildən bəri nələr elədin, nə işlər
gördün, mənə danış.

Bülbül sazı əlinə alıb beş kəlmə söz söylədi:

Çıxdım ol yar eşqinə, ruhi-fədadən istəyib,
Sansızın ləşkər yiğib, şahi-gədadən istəyib,
Onca ili mən keçib zövqi-səfadan, istəyib,
Cariyari-həzrəti-əla-səfadan istəyib,
Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Surətin nəqqəş edib İstanbullu-şəhri-cahan,
Rəşk edib, şahın tutub, tapşırdım ol pirü cavan,
Qızını mollamız alan – Aycamal adlı cavan,
Hakimin etdim Qələndər, mən yenə yola rəvan,
Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Onca yolu qət edib dəryayı-Nilə varmışam,
Ləşkərim qaçıb özüm ol su üzündə yürmüşəm,
Kələzav üstündə mən onca qoşunu qırmişam,
Sonrasında Qönçəbi şahın yanında durmuşam,
Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Əjdəhanı öldürüb Qönçəni Sala vermişəm,
 Salanı hakim qılıb, çöllərdə özüm yürmüşəm,
 İki afət əjdəri – Susmara qarşı durmuşam,
 Çalıb almaz qılınçı, mən Susmarı öldürmişəm,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Alsülünü Zövqimar bizlərə peşkəş eylədi,
 İldirimi, Yel atı üstündə bəxşış eylədi,
 Çox çəriklər ah çəkib bizlərə alqış eylədi,
 Sonradan ovun alıb səyyadi-rəqşəş eylədi,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Ol bəyim Narın bizim birlə şaha vardi ol,
 Ərzi-halın söyləyib şahın önündə durdu ol,
 Ovumuz bəxş eyləyib çox həşəmət qıldı ol,
 Şahımız tərxis edib Gülə təvəlla durdu ol,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Aysülünü Zəlilə verib, gördüm vüsaldə Gülümü,
 Pirimiz verdi xəbər, mən tapmışam ol Salımı,
 Verdi ol bizə nəsihət, soruşub bu halımı,
 Mədrəsəni gəzdim ol, çoxdur imarət, alimi,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Ol Salım əmr eyləyib bir taxtı peyda eylədi,
 Mindirib asman sarı, yollara şeyda eylədi,
 Xoşimarətdə bizi ol Gülə düçər eylədi,
 Gəldi şahımdan xəbər, ol Gülə azar eylədi,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Ərzim ol şahın önündə, Gül üçün mən dad edib,
 Şərtini mənhus edib, baxsana, özgə ad edib,
 Gülü verdi bizə ol, qəmgin ürəyi şad edib,
 Sərvəri-fəxri-cahanı, xudanı həm yad edib,
 Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Ol Salım bizi alıb, şahım Adılə yetirib,
Həm Zəlilini alıb, Sala bəyə atlar sürüüb,
Ol Qələndəri alıb, öñündə sakit oturub,
Bizləri, camaati toya, busata yetirib,
Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Bülbüləm, dörd yar olub, biz düşdük eşqin yoluna,
Dəymədi gözüm mənim yarsız bu dünya malına,
Rəhm edib aşıqlərə, baxdı xudayım halına,
Gül üzündən busə edib, ləbində yetdim balına,
Aldım ol qönçə Gülüm, himmət xudadan istəyib.

Əlqissə, Bülbül sözünü tamam etdi. Nəşir padşah hədsiz dərəcədə xoşbəxt olub qırx gün-qırx gecə toy elədi. Camaat görmədiyi işrəti gördü. Aşıq ilə məşuq məqsəd-murada yetdi.

Əlqissə, Şabəndə şair bu dastanın qafiyəsini və aşıqlərin tərifini bəyan edib bir qəzəl söylədi:

Eşq yolunda mən sərkərdə, həm sərdar,
Mənəm bu yolların məstanı, bəylər.
Çox sözü sərf etdim, tapmam xiridar,
Düzmüşəm bir nicə dastanı, bəylər.

Görüb-bilən varmı Şamda, İraqda,
Görüb nüsxə aldım farsi varaqda,
Mün iki yüz on dörd oldu tarixdə,
Meynun ili yazdım qissəni, bəylər.

İyirmi üç yaşımı desəm, yarıdır,
Qırx yeddi qafiyə onun varıdır,
Eşit, hər bir sözüm cana dəridir,
Dirildər ölüünü, xəstəni, bəylər.

Söyləsən saz ilə, məzəsi artar,
Xəncərdir, aşiqin bağrına yortar,
Kefini kök edər, məstliyə dartar,
Ağıl olar onun heyranı, bəylər.

Ol Bülbül, Qələndər, Sala, Zəlili,
Aysülüv, Aycamal, ol qönçə Gülü,
Şəkk etməyə yoxdur onun dəlili
Dörd yar ilə ol dörd cənanı, bəylər.

Dördünü gətirdim ustadi-pirin,
Bağladım, bənd qıldırm ol eşqin sərrin,
Deməyin: düzübdür hər gecə birin,
Bitməz bu, ağırdar zəbanı bəylər.

Deməyin: Şabəndə özündən demiş,
Dərdli cana dərman sözündən demiş,
Mey içibdir, eşqin gözündən demiş,
Haq veribdir gənci, bu kani, bəylər.

LÜĞƏTÇƏ

A

Ab – su.

Abdal – dərviş, qələndər; Allah bəndəsi.

Abid – qulluq edən; mömin.

Abtər – gözü yaşılı, nəmli.

Adəm – yoxluq, yox olma; Adəm peyğəmbər.

Afaq – dünya, aləm, cahan; üfüq.

Afərinış – yaradılış, yaratma, varlıq, dünya.

Afət – təbii fəlakət; məcazi: gözəl.

Aftab (afitab) – günəş. Afitabi-aləm ara-aləmi bəzəyən günəş; Məhəmməd peyğəmbərin epiteti.

Ağaz – başlangıç, ön. Ağaz eyləmək, qılmaq – başlamaq.

Ahənrüba – maqnit; özünə cəzb edən.

Ahi-dil – ürək naləsi, qəlb ağrısı.

Ahəstə - yavaş

An – o. An su – o tərəf.

Aram – dinc, rahat, arxayın.

Aramgah – dincəlmə yeri; düşərgə; məzar, qəbristan.

Asal – bal.

Asib – bəla, müsibət, ziyan, zəlil; məşəqqət, külfət, xorluk.

Astan(a) – eşik, dərgah, qapının önü, girəlgə; şah guşəsi.

Ası – üsyən edən, üsyankar; tabe olmayan, boyun əyməyən.

Aşüftə – özünü itirmiş, həyəcanlı; qarışiq; dəlicəsinə vurğun, aşiq.

Aşub – qovğa, gurultu, çaxnaşma; fitnə.

Avam – qara kütłə, cahil, savadsız.

Avazə – şan, şöhrət; şayıə; mahni.

Ayaq – piyalə, kasa, qədəh, içki içilən cam.

B

Bad – yel, hava, külək. Badi-xəzan – xəzan yeli, soyuq payız yeli, badi-səba – sərin səhər yeli.

Bağrı biryan – bağrı yanıq.

Baqı – həmişəlik, müdam, daim, baqi.

Bal – qanad.

Baliğ – yetişən, yetkinlik yaşına çatan; layiq, münasib.

Baş – baş, kəllə; yara.

Beyt – ev, yer. Beytül-əqsa – ən uzaq ev (Qüdsdəki məşhur cami, Məkkədən uzaqda yerləşdiyi üçün belə adlanmışdır). Beytül-müqəddəs-Qüds, Yerusəlim. Beytül-hərəm–müqəddəs ev, yer, Məkkə. Beytullah – Allahın evi, Kəbə.

Bəhr – dəniz, ümman. Bəhrü bərr – dəniz və quru yer.

Bərdar – dardan asılmış.

Bərhəqq – doğru, həqiqət, gerçək.

Bərhəm – dağınıq, qarışıq, pozulmuş.

Bərcəstə – məşhur, görkəmli, ali dərəcəli.

Bərkamal – bütünlüklə, nöqsansız, qüsursuz.

Bərna – cavan, gənc, igid.

Bərq – ildirim, parıltı.

Bərr – quru, yer.

Bəsi – çox, kifayət qədər.

Bəstər – döşək, yorğan-döşək.

Bəşir – müjdəçi, müştuluq gətirən.

Bədxu – pisxasiyyət.

Bəzm – toy, məclis, keyfi-səfa. Bəzmara – toy-məclisin bəzəyi.

Biqiyas – misilsiz, tayı-bərabəri olmayan; çox, hədsiz çox.

Bixar – tikansız.

Bihədd – saysız, çox.

Bikəran – saysız, çox; sahilsiz.

Bimar – naxoş, sayru, xəstə.

Bina – göz, görmə, qəlb gözü açıq; ayıq-sayıq; bina.

Binagah – qəfil, qəflətən, birdən.

Binəva – biçarə, fağır, qərib.

Birivar – Allah.

Biriya – riyasız, üz görməyən, doğruçul.

Biyaban – çöl, səhra, susuz yer.

Bünyad – dib, özül, kök, təməl.

Büryan – bişirmə, qovrulan.

C

Ca(y) – yer, məkan.

Cah – mərdəbə, dərəcə.

Cahan – dünya, aləm.

Cahangir – dünyani alan.

Cəbrayıl – Allah kələminini Məhəmməd peyğəmbərə yetirən məlek.

Cəla – şölə, nur, parlaklıq; görk, görmək.

Cəla – yurdu tərk etmək, vətəndən ayrı düşmək, köçüb getmək.

Cənnət – behişt, uçmaq. Cənnətil-məva – cənnət evi, asudə cənnət.

Cərcis – Müqəddəs Georgi, dini rəvayətə görə, kəramətli peyğəmbərlərdən biri olmuş, düşmənləri onu yüz para edib öldürsələr də o hər dəfə dirilmiş. Məzarı Azərbaycandadır.

Cında – cır-cındır, dərvişlərin geyimi.

Ç

Çah – quyu.

Çahar (çar) – dörd.

Çakər – xidmətçi; şagird.

Çaki-giriban – yaxa yırtmaq, yaxa yırtıb ağlamaq.

Çərik – qoşun, ləşkər, ordu.

Çün – səbəbilə, üçün.

D

Dad – ədalət.

Dam – duzaq, tələ.

Damağ (dimağ) – beiyn, ilik, burun.

Damən – ətək.

Daniş – elm, ağıl.

Dar – ev, yer. Darül-fəna – yoxluq evi, bu dünya, fani dünya.

Darıq – heyf, vah.

Dəmsaz – yaxın dost.

Dəniz – bu söz çay mənasında da işlənir.
Dərgah – qapı, işıq; qəbul edilən yer.
Dərya – bu söz çay mənasında da işlənir.
Dəst – əl.
Dəstgir olmaq – dəstəkləmək, yardım, kömək etmək.
Dəşt – çöl, səhra; geniş meydan.
Dəhr – dünya, aləm, cahan.
Didə – göz. Didə pürnəm – gözü yaşla dolu.
Dil – ürək, qəlb.
Dur – uzaq, uzaqlıq.
Dustan – dostlar.
Dürud – salam, salam vermə.
Düruğ – yalan, qəlp, saxta, aldatma.
Dürc – sandıqca, qutu, mücrü; məc. sevgilinin ağızı.

E

Eyş – yaşayış, həyat, şadlıq, kef, nəşə.
Ecaz – möcizə, kəramət.

91

Ə

Əbr – bulud, duman. Əbri-neysan – yaz buludu, yaz yağışı.
Əbru – qaş.
Əda – tərz; işvə, naz; davranış; həlak etmə, fəda olma; ödəmə; bəyan; kömək, yardım; yerinə yetirmə.
Əcəm – ərəb olmayanlar; iranlılar.
Əli – Əli ibn Əbutalib (600-661). Məhəmməd peyğəmbərin əmisi oğlu və kürəkəni, dörd səhabədən biri. Peyğəmbərdən sonra dördüncü xəlifə (656-661). Şahimərdan (mərdlərin şahı), Əsədulla (Allahın şiri), Mürtəza (razi olunan), Səftər (səfpozan) kimi ləqəbləri var.
Əfkar – fikir, qayğı.
Əlan – indi, bu anda.
Ələm – əzab, qayğı, kədər, qəm, qüssə.
Əlhan – (təki: ləhn) avazlar, səslər; oxuma.

Ərş – asiman, göy, asimanın ən uca yeri, yuxarı qatı; ucalıq, böyüklük; təxt. **Ərşi-əzəm** – böyük ərş.

Ərz – yer, torpaq; ölkə, diyar.

Əmri-məhal – mümkün olmayan iş.

Ənbiya – nəbilər, peygəmbərlər.

Əngiz – cazibə, özünə çəkmə; -lı, -li, -lu, -lü.

Əncüm – ulduzlar.

Əncümən – məclis, yığınaq, yığıncaq.

Ərk – qala, köşk, qəsr, qalanın içi.

Əsb – at, madyan, ayğır.

Əsrar – sırr, gizlin.

Əşk – göz yaşı. **Əşki-qəltan** – gözdən axan damla.

F

Fəna – yox olma, ölmə.

Fəraq – həsrət, ayrılıq.

Fərar eyləmək – qaçmaq, qaçıb getmək.

Fərib – aldatma, hiylə.

Fərhad – Şirinə aşiq olan daş ustası.

Fərş – döşək.

Firqət – ayrılıq.

G

Gənc – xəzinə, var-dövlət.

Giryən – ağlar, ağlayan.

Gur – qədim bir şəhər, bir vilayət adı.

Gur – çöl eşşəyi, qulan.

H

Hatəm – Hatəm ibn Abdulla ibn Səəd, ərəblərin tay qəbiləsindən olan tarixi şəxsiyyət, səxavət simvolu, 605-ci ildə vəfat etmişdir.

Həft puşt – yeddi arxa.

Həftüm rəvəq – göyün yeddinci qatı.

Həmra – qızılı rəng.
Həmra(h) – yoldaş.
Həşəm – nökər, yasavul, xanın yaxın adamları.
Həş(ə)mət – heybət; böyüklük.
Hövzi-Kövsər – cənnətdə axan Kövsər çeşməsinin hovuzu.

X

Xab – uyğu, yuxu. Xabi-qəflət – qafillik yuxusu.
Xamə – qamış qələm; ipək.
Xatəm – üzük, möhür; məşuqənin ləbi.
Xeyl – ilxı, süvari qoşun.
Xeymə – çadır.
Xəndan – gülər üzlü. Xəndan-xəndan – gülə-gülə.
Xirəd – fəhm, ağıllı; huş.
Xotən – Kaşğara yaxın tarixi bölgə, müşk ceyranı ilə məşhurdur.
Xumar – kefli, sərxoş.
Xun – qan.

93

İ

İadə – qaytarma, geri vermə, cavab vermə.
İbtida – baş, ön, başlanğıc.
İməs (əməs) – deyil, yox.
İraq – dış, uzaq; Orta Şərqdə ölkə.
İskəndər – Makedoniyalı İskəndər (e.ə. 356-323). Şərqdə İskəndər Zülqərneyn adı ilə məşhurdur.
İsmayıł – İbrahim peyğəmbərin oğlu. Rəvayətə görə, İbrahim öz oğlu İsmayılı Allah yolunda qurban etmək istəmiş, bu zaman göydən bir qoç nazıl olmuş, onu qurban kəsmişdir.
İşvə – naz, qəmzə.
İzhar – bəyan etmə.

K

Kan – xəzinə, sərvət.

Kəşmir – şəhər adı.

Kəttə – böyük.

Kışvər – ölkə, yer, yurd.

Kövsər – cənnət çeşməsi, hovuz.

Kuh – dağ.

Külbeyi-əhzan – qəm evi.

Q

Qamət – boy.

Qanun – simli çalğı aləti, Fərabi (IX əsr) təkmilləşdirmişdir.

Qəmər – Ay

Qəza – üzə çəkilən qızılı rəng, ənlik; hadisə, qəza; cahad, müharibə.

Qəzal – körpə ceyran; sevgili.

Qital – qanlı vuruşma.

Qulam – xidmətçi.

Qülgulə – hay-küy, qışqırıq.

L

Ləli-Bədəxşan – Bədəxşanda çıxan qiymətli daş, rubin.

Ləli-meygün – qırmızı şərab rəngində ləl.

Ləli-nəf – saf, xalis ləl.

Ləhzə – göz açıb-yumuncaya qədər keçən vaxt, bir an.

Ləb – dodaq; kənar, dərya yaxası, dərya boyu.

Liqa – üz, camal.

M

Manənd – bənzər, oxşar.

Mehr – gün. Mehr-məh – günəş və ay.

Meygün – al şərabın rənginə yaxyn qızılı rəng.

Meykədə – mey içilən yer, meyxana.

Məğrib – qərb.

Məhcub – utancaq, həyalı.

Məhliqə – ayüzlü.
Məhvəş – ay kimi, aya bənzər.
Məhzun – hüznlü, qayğılı.
Məmur – abad.
Mətlub – istək, məqsəd, mətləb, arzu.
Mərğub – rəğbət olunan, sevilən.
Məşrəb – meyxana, şərab içilən yer; xasiyyət; hərəkət; təbiət.
Məşriq – şərq.
Məxzən – xəzinə.
Mina – şüşə, billur.
Mişkin – müşk kimi.
Mustafa – sayılan, sevilən. Məhəmməd peyğəmbərin ləqəbi.
Müalic – təbib, loğman.
Müdərris – dərs oxudan, müəllim.
Müddəi – tələb edən, iddia edən; prokuror.
Mühit – okean, ümman, dəniz.
Mürəssə – qiymətli daşlarla bəzədilən.
Müşk – qara rəngli, xoş ətirli maddə.
Müştəq – meylli, istəkli, şövqü olan.

N

Nagahan – birdən, qəfil, qəflətən.
Nahan – gizlin, oğrun.
Nar – od, alov, atəş; cəhənnəm.
Nəbatat – bitkilər, botanika.
Nəbi – pəyğəmbər. Nəbiullah – Allahın peyğəmbəri.
Nədamət – peşmançılıq.
Nəhr – arx, çay, irmaq.
Nəva – səs, avaz.
Nihan – gizlin, oğrun.
Nilgun – mavi, göy, lacivərd.
Nisar – saçma, dağıtma; şabaş; qurban.
Nuh – 50 yaşında özünü peyğəmbər elan edən ağac ustası. Allahın əmri ilə daşından əvvəl bir gəmi düzəltmiş, içində hər heyvan-

dan bir cüt və insanları almış, daşqından sonra Ağrı dağına çıxarmışdır. Nuh çox uzun ömür sürdürdü, ona ikinci Adəm də deyilir.

Nun – ərəb əlifbasında bir hərf.

O – Ö

Ovqat – vaxtlar; durum, vəziyyət.

Övc – yuxarı, ən yuxarı.

Övraq – vərəqlər, səhifələr.

Övsaf – vəsflər, təriflər.

P

Peyvəstə – bağlı, bitişik; həmişə, müdam, daim.

Pər – qanad, lələk.

Pəyam (peyğam) – xəbər.

Pir – qoca, ixtiyar; təriqət başçısı.

R

Rah – yol.

Rast – doğru, dürüst; sağ.

Ravi – rəvayət edən.

Rəxşan – parlaq, cilalı, işıqlı.

Rəşk – qısqanlıq, paxıllıq.

Rəvan – axma, axıtma; yola düşmə; can, ruh.

Riya – iki üzlülük.

Rizvan – cənnət qapıçısının adı; cənnət, behişt.

Rövşən – işıqlı, nurlu.

Ruzigar – həyat; zaman, dövr; yel, külək.

Rüsvə – masqara, biabır olmaq.

Rüxsar – üz, çöhrə.

S

Salar – başçı, rəis, sərdar.

Saqı – şərab paylayan.

Sarsar – güclü, şiddətli soyuq, yel.

Səbzə – yaşıl, göy ot, səbzə.

Səhabə – Məhəmməd peyğəmbərin yaranları.

Səna – dua, alqış, öygü, tərif.

Səra – ev, saray. Dü səra – iki cahan, o dünya və bu dünya.

Səfid – qara.

Sərvər – başçı, rəis.

Sima – üz, görk, sıfət.

Simin – gümüş kimi ağ.

Sipah – qoşun, ləşkər.

Sipəhsalar – sərdar, sərkərdə.

Sirac – çıraq, işiq.

Sirat – cəhənnəmin üstündən keçən qıldıq qılıncdan iti körpü.

Sirət – xasiyyət, qılıq.

Sitəmgər – zalim.

Su(y) – tərəf.

Subhü şam – gecə-gündüz, sabah-axşam.

Surətgər – rəssam.

Suz – yaxısı, yandırıcı.

Süclud – səcdə, təzim.

Süleyman – Davudun oğlu, yəhudü peyğəmbəri. Rəvayətə görə, təbiətdəki bütün canlıların dilini bilirmiş, yelə-suya hökm edirmiş. E. ə. 1001-ci (bəzi bilgilərə görə, 1016) ildə taxta çıxmış, 962 və ya 976-ci ildə ölmüşdür.

Sülük – yol.

Sün(g) – yaratma, törətmə; iş, amal.

Süxən – söz.

Ş

Şahab – şölə, alov.

Şahbaz – bahadır, igid; bürküt, qartal.

Şahi-xatəm – sonuncu şah. Məhəmməd peyğəmbərin ləqəbi.

Şam – gecə, axşam; axşam yeməyi.

Şan – xasiyyət, qılıq; şan-şöhrət, dərəcə, mərtəbə; ehtiram; iş, kar, hünər, bir işə sərəncam vermə; hakimiyət, güc, qüvvət; nişanə.

Sayəstə – layiq, münasib.

Şeyda – aşiq, eşqə düşən, dəli.

Şəcər – ağaç.

Şəddad – ərəb hökmardarlarından biri. Rəvayətə görə, İrəm bağını saldırmışdır. Hüt pəygəmbəri hüzuruna qəbul etmədiyi üçün bütün qövmü ilə birlikdə məhv olmuşdur.

Şəfiq – rəhmli, şəfqətli, şəfaətli.

Şəhla – ala gözlü.

Şəms – günəş. Şəmsi-aləmtab – aləmə nur saçan günəş.

Şəmvəş – şam kimi, şama bənzər.

Şərabi-feyz – bərəkət (eşq bərəkətinin) şərabı.

Şərar – od, alov, qıgilcım.

Şəri – dini qayda, şətiətə uyğun.

Şəyatyn – şeytanlar.

Şimal – quzey; sol tərəf, sol əl.

Şikəstə xatir – könlü sınıq.

T

Taət – tabe olma, boyun əymə, qulaq asma.

Talib – tələb edən.

Tamğa/damğa – damğa, bəlgə. Əski türklərdə bu söz əlifba və yazı mənasında da işlənmişdir.

Tarac – talan, yağma, çapovulçuluq.

Təfsir – şərh.

Təəmmül – düşünmə, mülahizə.

Təqrir – bəyan etmə, iqrar etmə.

Təqsim – bölmə, bölüşdurmə, üləşdirmə, paylama.

Tələt – gözəllik, xarici görünüş.

Tifl – çağə.

Tığ – qılinc.

Tir – ox, peykan.

Tırkeş – oxdan, sadaq, ox qabı.

Tovsan – hələ minilməmiş, ram edilməmiş at.

Tövf – təvaf, dolanma.
Tuba – behiştə bitən ağac.
Tümən – on min; diviziya; vilayət; pul vahidi.
Tün – gecə, qaranlıq.
Türrə – alına tökülen saç, qıvrım tel. Türreyi-tərrar-alın saçı.

Ü

Üftadə – biçarə, yixilan; düçər, mübtəla.
Üqba – axırət, qiyamət, məhşər, o dünya.
Üqubət – cəza, əzab, cəbr, sitəm.
Üləma – alimlər.
Ülfət – yoldaş, yaran, dost.

V

Vabəstə – bağlı, asılı, kömək, arxa.
Var(i) – hamı, hamısı.
Və driğə – heyf, təəssüf ki.
Vüsal – qovuşma.

99

Y

Yaqub – Yusif peyğəmbərin atası.
Yanlığ – kimi, təki, tək.
Yarıldı – parladı.
Yasinü təha – Qurandakı iki surənin adı.
Yavuq – yaxın.
Yazı – çöl, meydan.
Yekkə - yalnız, tək, yeganə.
Yəhya – Zəkəriyyə peyğəmbərin oğlu, o da peyğəmbərdir.
Yəzdan – Allah, tanrı, xuda.
Yunus – pəyğəmbər, rəvayətə görə, delfinin qarnında gizlənmişdir.
Yusif – Yaqub peyğəmbərin ikinci əyalı Rəhildən olan yeddinci oğlu. Gözəllik simvolu. Rəvayətə görə, dünyadakı gözəlliyin onda

doqquzu hissəsi onda cəmləşmişdir. Züleyxa ona aşiq olmuş, bu eşq haqqında dünya ədəbiyyatında yüzdən çox poema yazılmışdır. Əndəlibin «Yusif və Züleyxa» əsəri onlardan biridir.

Yüklü – hamilə.

Z

Zaifə – qadın, naçar.

Zəban – dil.

Zəbərcət – qiymətli daş.

Zəlil – aciz, fağır, yazılıq.

Zəhra – Məhəmməd pəyğəmbərin qızı Fatimənim ləqəbi.

Zər – qızıl.

Ziba – gözəl.

Zinhar – agah ol, aman, xəbərdar ol!

Zöhrə – Venera.

Zülçəlal – Allahın epiteti.

Zülfüqar – Əlinin qılınçı.

Zülmət – qaranlıq.

Zümərrəd – zümrüd.

Zünnar – qurşaq; xristianların bağladığı kurşaq.

R a m i z Ə S K Ə R

10 yanvar 1954-cü ildə Amasiya rayonunun Qaraçanta kəndində müəllim ailəsində anadan olmuşdur. M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmiştir (1978).

Azərbaycan radiosunda redaktor (1978-83), Azərbaycan, türk, ərəb, fars, ingilis, fransız və alman dillərində çıxan «Azərbaycan bugünkü» jurnalının baş redaktoru (1983-84), kiril, latin və ərəb əlifbaları ilə nəşr olunan «Odlar yurdu» qəzetinin baş redaktoru (1984-91), «Hürriyet» qəzetinin (İstanbul) Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri (1991-93), Xarici Turizm Şurasının idarə rəisi (1993-94), «XXI əsr» qəzetinin baş redaktoru (1994-96), «Yeni Forum» jurnalının (Ankara) Bakı təmsilçisi (1993-97) olmuşdur. 1997-ci ildən Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin baş katibidir. Bakı Dövlət Universitetinin bədii tərcümə elmi-tədqiqat laboratoriyasının müdürü, AMEA Folklor İnstitutunun baş elmi işçisidir. Filologiya elmləri doktorudur.

«Qızıl qələm», «Həsən bəy Zərdabi», «Humay», Küveytin «İslama xidmət», Türkiyənin «Yeni Orhun» və «Türk dünyasına xidmət», Türkmenistanın “Altın 101 əsr” mükafatları laureatıdır. Azərbaycan Yazarı və Jurnalistlər Birliklərinin, Beynəlxalq Mətbuat İnstitutunun (İPI, Vyana) üzvü, Beynəlxalq Jurnalistlər Birlikləri Konfederasiyası (Moskva) və Avrasiya Jurnalistlər Konfederasiyası (Ankara) idarə heyətlərinin üzvüdür. Azərbaycanın Əməkdar jurnalistidir. Türkologiya, ədəbiyyat, tarix və jurnalistikaya dair kitablar yazmış, türk, rus, özbək, uygur, turkmən, qazaq, tatar dillərindən tərcümələr etmişdir. Avrasiya Tərcüməçilər Birliyinin (Ankara) sədri seçilmişdir (2010).

Əsas əsərləri:

1. İqlimdən-iqlimə, təqvimdən-təqvimə. Bakı, İşıq, 1987, 104 s.
2. Qutadgu bilig. Bakı, Elm, 2003, 320 s.
4. Mahmud Kaşgari və onun «Divanü lügət-it-türk» əsəri. Bakı, MBM, 2008, 432 s.
5. Mahmud Kaşgarinin 1000 illik yubileyinə 1000 bibliografiq göstərici. Bakı, MBM, 2008, 96 s.
6. Mahmud Kaşgarinin «Divanü lügəti-it-türk» əsəri üzrə bibliografiq və qrammatik göstərici. Bakı, MBM, 2008, 192 s.
7. Mahmud Kaşgari və onun «Divanü lügət-it-türk» əsəri. Bakı, MBM, 2009, 532 s.
8. Mahmud Kaşgarinin «Divanü lügət-it-türk» əsərinin tədrisi. Bakı, MBM, 2010, 112 s.

Əsas tərcümələri:

1. Azərbaycan Masalları. Bakı, Yaziçı, 1982, 196 s.
  2. M.B.Məmmədzadə. Milli Azərbaycan hərəkatı. Bakı, Nicat, 1991, 248 s.
  3. Faruq Sümər. Oğuzlar. Bakı, Yaziçı, 1992, 432 s.
  4. Yusif Balasağunlu. Qutadğu bilig. Bakı, Azərnəşr, 1994, 492 s.
  5. Murad Tağı. Həyatım. Bakı, Oka Ofset, 1998, 92 s.
  6. Erik Fichtelius. Jurnalistikən on qızıl qaydası. Bakı, AJB, 2002, 192 s.
  7. Bahəddin Ögəl. Türk mifologiyası. Bakı, Səda, 2004, I cild, 626 s.
  8. Mahmud Kaşgari. Divanü lügət-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, I cild, 512 s.
  9. Mahmud Kaşgari. Divanü lügət-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, II cild, 400 s.
  10. Mahmud Kaşgari. Divanü lügət-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, III cild, 400 s.
  11. Mahmud Kaşgari. Divanü lügət-it-türk. Bakı, Ozan, 2006, IV cild, 752 s.
  12. N.Ozerov. İlham Əliyev: Mən Azərbaycanıma inanıram. Bakı, Azərnəşr, 2007, 376 s.
  13. Məhəmməd Kəşgarlı. Dıvanı lüğat it-türk. Bakı, MBM, 2009, I том, 512 с.
  14. Məhəmməd Kəşgarlı. Dıvanı lüğat it-türk. Bakı, MBM, 2009, II том, 400 с.
  15. Məhəmməd Kəşgarlı. Dıvanı lüğat it-türk. Bakı, MBM, 2009, III том, 492 с.
  16. Oraz Yağmur. Qarabağlı ananın ağısı. Bakı, MBM, 2009, 84 s.
  17. XX əsr özbək şeiri antologiyası. Bakı, MBM, 2009, 96 s.
  18. Molla Nəfəs. Bu məkana gəlmmişəm. Bakı, MBM, 2010, 160 s.
  19. Molla Nəfəs. Seçilmiş əsərləri. Bakı, MBM, 2010, 240 s.
  20. Todur Zanet. Ana dilim. Bakı, MBM, 2010, 104 s.
  21. Məxdumqulu Fəraqi. Seçilmiş əsərləri. Ankara, 2010, 448 s.
  22. Türk ədəbiyyatı tarixi. Bakı, MBM, 2010, I cild, 602 s.
  23. Türk ədəbiyyatı tarixi. Bakı, MBM, 2010, II cild, 658 s.
  24. Nurməhəmməd Əndəlib. Şeirlər, poemalar, dastanlar. Bakı, MBM, 2011, 292 s.
  25. Zəhirəddin Məhəmməd Babur. Seçilmiş əsərləri. Bakı, MBM, 2011, 328 s.
  26. Sultan Hüseyn Bayqara. Divan. Bakı, MBM, 2011, 248 s.
  27. Abdulla Tukay. Millətim. Bakı, MBM, 2011, 268 s.
  28. Mehri Xatun. Divan. Bakı, MBM, 2011, 368 s.
  29. Zəhirəddin Məhəmməd Babur. Baburnamə. Bakı, BXQR, 2011, 432+32 s.
  30. Qurbanqulu Berdimühəmmədov. Axaltəkə atı-iftixarımız və şöhrətimiz. Bakı, CBS, 2011, 232 s.
  31. Türkmen şeiri antologiyası. Bakı, MBM, 2011, 400 s.
- Türkcə, rusca, almanca və ermənicə bilir.
 e-mail: ramizasker@gmail.com

İÇİNDƏKİLƏR:

Böyük türkmən şairi Abdulla Şahbəndə (*Ramiz Əskər*).....3

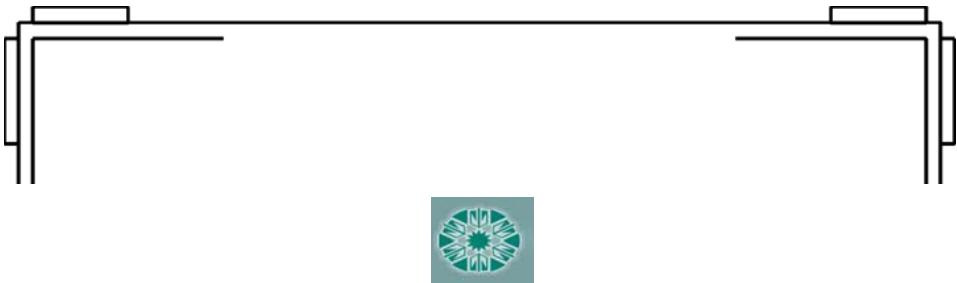
Şeirlər

Mənli.....	11
Qırx	12
Beş	14
Nədir.....	15
Bilinməz	17
Hansıdır - budur.....	19
Gözəlim.....	21
Bəllidir.....	23
Nə bilsin.....	24
Bizar oldum	25
Kaş ki biz	26
Qalmadı	27

103

Dastanlar

Şah Bəhram	28
Gül-Bülbül.....	71
Lügətçə.....	88

TürkSOY kitabxanası seriyası: 14

Tərtib edən,
Türkməncədən uyğunlaşdırın
və ön sözün müəllifi:
Prof. Dr. Ramiz ƏSKƏR

Redaktor:
AMEA-nın müxbir üzvü
Prof. Dr. Tofiq HACIYEV

Məsləhətçi:
Prof. Dr. Annaqurban AŞIROV

Şahbəndə. Şeçilmiş əsərləri.
Bakı, MBM, 2011, 104 s.

Korrektor: Leyla
Texniki redaktor: Ülvi Arif
Kompüterdə yığıdı: Solmaz Əskərova
Dizayner: Ceyhun Əliyev

Çapa imzalandı: 15.08.2011
Formatı: 60x84
Həcmi: 6,5 çap vərəqi
Tirajı: 500 ədəd
MBM MMC mətbəəsində
çap olundu.